

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Bakalářská práce

2022

Magdaléna Stodolová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Katedra německých a rakouských studií

Menšinová politika vůči Lužickým Srbům v NDR

Bakalářská práce

Autor práce: Magdaléna Stodolová

Studijní program: Česko-německá studia

Vedoucí práce: Mgr. Ondřej Klípa, Ph.D.

Rok obhajoby: 2022

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 2. května 2022

Magdaléna Stodolová

Bibliografický záznam

STODOLOVÁ, Magdaléna. *Menšinová politika vůči Lužickým Srbům v NDR*. Praha, 2022. 53 s. Bakalářská práce práce (Bc). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií, Katedra německých a rakouských studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Ondřej Klípa, Ph.D.

Rozsah práce: 79 934 znaků

Abstrakt

Tématem bakalářské práce je menšinová politika vůči Lužickým Srbům v Německé demokratické republice. Práce se zaměřuje hlavně na období od vzniku východoněmeckého státu do začátku sedmdesátých let. Cílem práce je zjistit, jaké aspekty leninské národnostní politiky lze nalézt ve východoněmeckém modelu menšinové politiky směřovaném na lužickosrbskou etnickou skupinu. Práce nejprve krátce představuje, kdo jsou Lužičtí Srbové a popisuje jejich měnící se postavení ve dvacátém století. Poté uvádí definici etnicity a dalších důležitých pojmů od norského antropologa T.H. Eriksena. V návaznosti na to popisuje přístup k etnicitě v Sovětském svazu a ve Východním Německu. Následně představuje nejdůležitější aspekty sovětské národnostní politiky s důrazem na korenizaci, která byla důležitou součástí leninské národnostní politiky. Stejně tak představuje národnostní politiku v NDR a zkoumá uplatnění leninské národnostní politiky v činnosti zastřešující organizace Domowina a ve dvojjazyčném školství v Lužici. V poslední kapitole je zmíněna kolektivizace a industrializace, které výrazně ovlivnily situaci Lužických Srbů, ale nespádají do hlavního rámce zkoumání. Hlavním závěrem práce je zjištění, že o leninské národnostní politice jako souboru podpůrných opatření v menšinové politice vůči Lužickým Srbům lze ve spojitosti s východoněmeckým státem mluvit jen v omezeném časovém období mezi lety 1952–1958, kdy byla určitou měrou aplikována korenizace. V následujících letech byla problematika menšin zastíněna myšlenkou socialismu. Dlouhodobý cíl leninské národnostní politiky, kterým bylo vyprázdnění pojmu etnicity a spojení národů, lze ale vysledovat v celé historii NDR, kdy byla lužickosrbská identita folkorizována a etnická skupina asimilována.

Abstract

The topic of the bachelor thesis is minority policy towards Lusatian Sorbs in the German Democratic Republic. The thesis focuses mainly on the period from the establishment of the East German state to the beginning of the 1970s. The aim of the thesis is to discover which aspects of Leninist nationality policy can be found in the East German model of minority policy directed towards the Lusatian Sorb ethnic group. The thesis first briefly introduces who the Lusatian Sorbs are and describes their changing position in the 20th century. This work then provides a definition of ethnicity and other important concepts established by the Norwegian anthropologist T.H. Eriksen. Following terminology, the approach to ethnicity

in the Soviet Union and East Germany is described and the most important aspects of Soviet nationality policy, with an emphasis on “korenization” (nativization), which was an important part of Leninist nationality policy. Similarly, the thesis deals with nationality policy in the GDR and examines the application of Leninist nationality policy in the work of the umbrella organization Domowina and in bilingual education in Lausitz. The last chapter mentions collectivisation and industrialisation, which significantly affected the situation of Lusatian Sorbs, but do not fall within the main framework of the examination. The main conclusion of the thesis is the finding that Leninist nationality policy as a set of support measures in the minority policy towards the Lusatian Sorbs can only be spoken of in connection with the East German state in the limited time period between 1952 and 1958 when korenization was applied to some extent. In the following years, the minority issue was overshadowed by the idea of socialism. However, the long-term goal of Leninist national policy, which was to empty the concept of ethnicity and unite the peoples, can be traced throughout the history of the GDR, when the Lusatian-Sorbian identity was limited to the folkloric aspect and the ethnic group was assimilated.

Klíčová slova

národnostní menšina, etnicita, leninská národnostní politika, menšinová politika, Lužice, Lužičtí Srbové, NDR, asimilace

Keywords

national minority, ethnicity, Leninist national policy, minority policy, Lausitz, Lusatian Sorbs, GDR, assimilation

Title/název práce

Minority Policy Towards Lusatian Sorbs in the GDR/Menšinová politika vůči Lužickým Srbům v NDR

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu práce, osazenstvu bakalářského semináře, rodině, přátelům a krásné literatuře.

Obsah

Úvod	2
1. Kdo jsou Lužičtí Srbové?.....	6
2. Vývoj postavení lužickosrbské menšiny ve 20. století	8
3. Etnicita	10
3.1 Sovětská etnická teorie.....	11
3.2 Přístup k etnicitě – SED	12
3.3 Přístup k etnicitě – Lužičtí Srbové	14
4. Národnostní politika SSSR	17
4.1 Korenizace v SSSR	18
4.1.1 Školství – SSSR	21
5. Národnostní politika v NDR	24
5.1 Korenizace v Lužici	29
5.1.1 Domowina – reprezentace lužickosrbské menšiny ve státní správě	30
5.1.2 Školství – NDR	34
5.2 Politika asimilace: industrializace a kolektivizace v Lužici.....	40
Závěr.....	42
Summary.....	44
Seznam použitých zkratk	45
Použitá literatura.....	46
Přílohy	53

Úvod

Lužičtí Srbové čelí právě probíhající nenávratné asimilaci s německým obyvatelstvem, která má za následek upadání jazyka, kultury a obecného vytracení se etnických specifik. Alarmující hlasy upozorňující na tento fenomén se ozývají jak z řad vědců, tak i laiků. Není to ale žádné novum. Lužičtí Srbové v mnoha obdobích v minulosti čelili aktivní snaze různých režimů o germanizaci. Ve dvacátém století byla tato snaha nejpatrnější v době vlády nacistů. Rozdělením Německa a vznikem východoněmeckého státu vznikly pro tuto slovanskou menšinu žijící v Německu podmínky dříve nemyslitelné. Co se týče problematiky asimilace a statusu Lužických Srbů celkově, je možné nalézt převážně v ne odborných článcích tvrzení, že v době existence NDR, bylo proti asimilaci lužickosrbského etnika podniknuto mnoho účinných kroků, pocházejících od vedoucích představitelů SED. Tyto tendence se odrazily i ve vzniku zákona na ochranu a podporu Lužických Srbů a následného ukotvení jejich práv do východoněmecké ústavy. Jak ale dokládají vědecké práce, přes všechna protiopatření probíhala asimilace (třebaže ne oficiálně oznámena) i nadále. Cílem této práce však není pátrat po důvodech, jaké faktory pramenící z postupu východoněmecké vlády k Lužickým Srbům asimilaci brzdily či podporovaly.

Peter Schurmann ve své monografii tvrdí, že se východoněmečtí politici, řídili na poli menšinové politiky příkladem Sovětského svazu. Stejně tvrzení najdeme také v dalších publikacích komentujících menšinovou politiku NDR, ve kterých je opakovaně odkazováno na leninskou národnostní politiku. Etnolog Leoš Šatava dokonce označuje nakládání s lužickosrbskou menšinou stran funkcionářů SED jako „leninské řešení národností otázky“ v rámci „výkladní skříň“ socialistického společenského zřízení¹, proto zaměřím pozornost právě na leninskou národnostní politiku. Zkusím vysvětlit, proč se v souvislosti s Lužickými Srby v NDR mluví právě o ní a ukázat, v jakých oblastech byla tato politika uskutečňovaná. Budu zároveň zkoumat, jak věrně byly principy této politiky v NDR aplikovány a do jaké míry se tak dá opravdu mluvit o čistě „leninské národnostní politice“.

Pro uvedení do kontextu zkoumané problematiky je v prvních dvou kapitolách vysvětleno, kdo to vůbec Lužičtí Srbové jsou a jak se postavení této menšiny vyvíjelo

---

¹ Leoš Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, (Praha: Nakladatelství Epoque, 2020), 25–26. Madlena Norberg, „Die Sorben zwischen Sprachpolitik und Nationalismus“, *Slovo: Journal for Slavic languages and literature* 43, (1994:) 82, <http://swepub.kb.se/bib/swepub:oai:DiVA.org:uu-163967?tab2=abs> (staženo 15. dubna 2022).

v průběhu dvacátého století. Následující kapitola je uvedena teoretickou koncepcí etnicity T.H. Eriksena a následně představuje percepci tohoto pojmu v Sovětském svazu, Německé demokratické republice a Lužickými Srby jako takovými. Na to již navazuje kapitola věnující se národnostní politice Sovětského svazu. V té je kladen důraz na leninskou národnostní politikou inscenovanou tzv. korenizací, tedy státem iniciovaným posílením kultury a jazyka jednotlivých (neruských) etnik. Tento koncept demonstruje kapitola zabývající se školstvím v SSSR. Další kapitola se již věnuje národnostní politice východoněmeckého státu a také se zaměřuje na projevy leninské národnostní politiky. Jak byla tato koncepce implementovaná v NDR, představím na konkrétním příkladech: participaci příslušníků menšiny na politickém dění a otázce dvojjazyčnosti ve školství v Lužici. V závěru práce se vrátím k problému asimilace a zasadím ji do kontextu problematiky kolektivizace a industrializace, která byla dalším z pilířů menšinové politiky. Přestože nespádala pod korenizaci, je ji nutné zmínit pro komplexní porozumění tématu.

Co se týče časového vymezení, budu se držet jako většina autorů literatury, ze které čerpám, vymezení od druhé poloviny čtyřicátých až do začátku sedmdesátých let dvacátého století. Období sedmdesátých a osmdesátých let je totiž vnímáno jako čas, ve kterém se (do pádu Berlínské zdi a následnému sjednocení Německa) v lužickosrbské otázce dosáhlo jakési stability a na jejím konceptu a praxi se už nic markantního neměnilo.²

---

² Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, 109.

Přehled použité sekundární literatury

Obecný přehled o lužickosrbské problematice jsem čerpala z knihy Leoše Šatavy *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*³, která posloužila jako výchozí zdroj pro formulování výzkumné otázky a získání elementárních znalostí. Konkrétnější vhled do situace Lužických Srbů v NDR nabídla monografie od Edmunda Pecha *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970: Anspruch und Wirklichkeit*⁴ [Srbská politika NDR, 1949-1970: požadavky a skutečnost], která se v druhé části formou případové studie podrobněji věnuje industrializaci a kolektivizaci. Třetím bazálním zdrojem byla kniha od Petera Schurmana *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*⁵ [Lužickosrbské zájmy a státní menšinová politika NDR], která kromě důležitých informací o činnosti lužickosrbské organizace Domowina obsahuje nejdůležitější dokumenty, které vznikly v souvislosti s lužickosrbskou otázkou mezi lety 1945–1976. Obě tyto publikace byly vydané nakladatelstvím Domowina sídlícím v Budyšině. Bohatým zdrojem podnětů a informací byl pro tuto práci i časopis LĚTOPIS. Články publikované v tomto časopise přispěly převážně k napsání kapitol týkajících se konkrétních témat jako školství či zastoupení ve státní správě. Z řady autorů je třeba vyzdvihnout vědce Ludwiga Elleho, jehož bádání pokrývá širokou škálu témat.

Co se týče národnostní politiky Sovětského svazu, pro její základní osvětlení posloužila kniha od Valeri A. Tishkova *Ethnicity, Nationalism and Conflict in and After the Soviet Union: The mind aflame*.⁶ Poznatky z ní pocházející byly následně upřesněny doplněny a kriticky zhodnoceny na základě úvodní kapitoly knihy Františka Bahenského *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*⁷ a článku Rodgerse Brubakera *Nationhood and the national question in the Soviet Union and post-soviet Eurasia: An institutional account*.⁸

---

³ Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*.

⁴ Edmund Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970: Anspruch und Wirklichkeit*, (Bautzen: Domowina-Verlag, 1999).

⁵ Peter Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, (Bautzen: Domowina-Verlag, 2016).

⁶ Valerii Aleksandrovich Tishkov, *Ethnicity, Nationalism and Conflict in and After the Soviet Union: The mind aflame*, (London: Sage Publications Inc, 1997), 29.

⁷ František Bahenský, *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*, (Praha: Akademie věd České republiky, Etnologický ústav, 2010), 8.

⁸ Rogers Brubaker, „Nationhood and the national question in the Soviet Union and post-soviet Eurasia: An institutional account“, *Theory and Society* 23, č. 1 (únor 1994): 49, <https://www.jstor.org/stable/657812> (staženo 10. ledna 2022).

Obecně lze říci, že zdrojů zkoumajících postavení Lužických Srbů v NDR je relativně dostatek. Publikaci popisující menšinovou politiku NDR optikou národnostní politiky Sovětského svazu jsem nenalezla. Vzhledem k poměrně široké paletě i dostupnosti literatury komplikoval bádání jen chybějící překlad některých textů napsaných v lužické srbštině a silná ideologická zatíženost literatury popisující menšinovou politiku, která vznikala v NDR.

1. Kdo jsou Lužičtí Srbové?

Předtím, než se začneme věnovat konkrétní oblasti dotýkající se historie Lužických Srbů, je třeba je krátce představit, a tak si definovat hlavní zkoumaný objekt této práce. Podle údajů německého sekretariátu menšin je lužickosrbská menšina aktuálně tvořena asi šedesáti tisíci lidmi. Jedná se o autochtonní (tedy původní) menšinu žijící na území Německa od dob stěhování národů disponující vlastní kulturou a jazykem. Území Lužice se rozkládá ve spolkových zemích Braniborsko a Sasko.⁹

Lužice se historicky dělila na dva regiony lišící se náboženským vyznáním i jazykem.¹⁰ Horní Lužice, historicky sestávající z obyvatel převážně katolického vyznání a mající kulturní a politické centrum v městě Budyšín, se nachází na území Svobodného státu Sasko a obývají ji asi dvě třetiny Lužických Srbů. Dolní Lužice, kde dominovalo protestantské náboženství a jejíž nejdůležitějším centrem bylo město Chotěbuz, náleží Braniborsku.¹¹ Ačkoliv je lužickosrbská populace podle aktuálního administrativního dělení SRN znovu rozčleněna do dvou teritoriálně samostatných jednotek, pojem „Lužičtí Srbové“ se používá jako jednotné označení pro toto slovanské etnikum žijící na půdě Německa.¹² Stejně tak tomu je i v této práci.

---

⁹ „Wen vertreten wir?: Die Lausitzer Sorben“, Minderheitensekretariat.de, <https://www.minderheitensekretariat.de/wen-vertreten-wir/die-lausitzer-sorben> (staženo 10. března 2022).

¹⁰ Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, 18–19.

¹¹ „Sorben“, Sachsen.de, vydává Die Sächsische Staatsministerin für Kultur und Tourismus, Dresden, <https://www.sorben.sachsen.de/> (staženo 10. března 2022).

¹² Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, 99–100.

Obrázek 1 – Mapa Horní a Dolní Lužice

Zdroj: Wolfgang Kotissek, „Sorbisches Trachtengebiet mit der Verteilung der vier noch täglich getragenen Trachten“, Verein Sorbischer Kulturtourismus, <http://www.tourismus.sorben.com/dokumenty/gebietdt.htm> (staženo 19. dubna 2022).

2. Vývoj postavení lužickosrbské menšiny ve 20. století

Postavení Lužických Srbů v průběhu 20. století vykazuje společný znak, který je signifikantní pro všechny etapy. Tím je asimilace: Přímá či nepřímá. Už na konci 19. století se vlivem industrializace stala z menšiny, jež mluvila většinou původně výhradně lužickosrbsky a byla tvořena zemědělci žijících na vesnicích, skupina bilingvní. Tedy skupina ovládající a používající jak lužickosrbštinu tak němčinu.¹³

Během nacismu bylo v Německu silně zasahováno do pravomocí Lužických Srbů, v porovnání s židovskou či romskou menšinou však jejich určitá práva zůstala zachována. To se dá vysvětlit tím, že v nich vládnoucí představitelé viděli potenciál plně se asimilovat s germánským obyvatelstvem. Proto ustanovili taková opatření, která by odstranila faktory odlišující lužickosrbské obyvatelstvo od toho německého a umožnila hladké poněmčení. Z toho důvodu bylo zakázáno používat na veřejnosti lužickou srbštinu a byly zrušeny spolky sdružující příslušníky tohoto etnika. Aby byla soudržnost a struktura tohoto společenství účinně roztržena, byly významné osobnosti a autority, které měly velký vliv na rozvíjení lužickosrbské identity, perzekuovány či odsunuty z kulturních center.¹⁴

Jak už bylo zmíněno výše, zákony Třetí říše byly vůči Lužickým Srbům milosrdnější než k jiným etnickým skupinám na území Německa.¹⁵ Ačkoliv Himmler v roce 1940 navrhoval deportaci Lužických Srbů na území Generálního gouvernementu, nebyl tento plán nikdy realizován.¹⁶ Toto rozhodnutí nejspíš ovlivnila obava z toho, že pokud by práva Lužických Srbů byla v Německé říši absolutně porušována, mohlo by to vyvolat nenávistnou reakci vůči Němcům žijícím v ČSR, v Polsku a v dalších okolních státech. Tyto státy by se totiž v případě omezování práv „nejzápadnější autochtonní slovanské menšiny“ mohly uchýlit k odvetě namířené proti německé menšině, aby tím demonstrovaly slovanskou pospolitost.¹⁷

Období mezi koncem 2. světové války a rokem 1948 je některými historiky považováno za jediné, ve kterém byli Lužičtí Srbové před rokem 1989 opravdu svobodní.¹⁸

---

¹³ Foy Todd a Carmen Thiele, „The Legal Status of the Sorbian Minority in the Federal Republic of Germany“, *International Journal on Minority and Group Rights* 4, č.1 (1996): 46, <https://www.jstor.org/stable/24674577> (staženo 12.1. 2022).

¹⁴ *Ibid.*, 51.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 23.

¹⁷ Foy a Thiele, „The Legal Status of the Sorbian Minority in the Federal Republic of Germany“, 50.

¹⁸ Klaus J. Dippmann, „Die slawische Volksgruppe in der DDR: Zur heutigen Lage der Sorben“, *Osteuropa*

V tomto období byla Lužice pod správou Sovětského svazu. Bezprostředně poválečná doba, která byla z mnoha stran vnímána jako příslib svobody, byla epizodou, kdy se silně projevovala snaha Lužických Srbů využít tuto historickou césuru pro vylepšení svého postavení. Zkonstituovalo se jakési národní hnutí, jehož představitelé navrhli tři scénáře, jakými by se mohla vyvíjet budoucnost lužickosrbského národa. Jedním z nich byl koncept připojení se k ČSR jako její autonomní oblast.¹⁹ Tomuto řešení napomáhalo i to, že v poválečném období byl zájem o spolupráci s Lužicí stran československých občanů i politiků velmi silný. Ačkoliv bylo toto řešení ve své době vnímáno jako jeden z ideálů, někteří autoři ho zpětně považují za východisko, které bývalo mohlo přispět k zániku národa. Podobnost jazyků by totiž bývala mohla během jedné generace způsobit absolutní inkorporaci lužické srbštiny do češtiny. Což by pro lužickosrbský národ, jehož nejdůležitějším artefaktem byl jazyk, znamenalo nízkou šanci na uchování si identity.²⁰

Nejambicióznější řešení lužickosrbské otázky představovalo vytvoření samostatného lužickosrbského státu. Naopak jako nejkompromisnější řešení poválečného postavení Lužických Srbů bylo vnímáno setrvání v německém státě, za předpokladu toho, že by byly zajištěny lužickosrbské zájmy a uznána jejich etnická jedinečnost. Nakonec bylo přistoupeno právě k tomuto řešení, které podporoval mj. Sovětský svaz.²¹

Období bezprostředně po skončení druhé světové války, přineslo možnost realizace lužickosrbských zájmů i v konkrétních oblastech veřejného života. Lužičtí Srbové angažovaní v národním hnutí se kupříkladu pokusili využít oslabeného poválečného německého školství a prosadit povolení výuky jazyka na školách.²² Toto období bylo ale spojena i s problémy. Příchod odsunutých a vysídlenců ze středo- a východoevropských států do oblastí obývaných do té doby převážně Lužickými Srby způsobil, že byla zásadně narušena společenská struktura. Ta do té doby sloužila jako opora k uchovávání jazyka a kultury. Zakládala se na sedláckém stavu, vesnické komunitě a spojení s církví.²³

23, č. 7 (červenec 1973): 530, <https://www.jstor.org/stable/44904065> (staženo 12. ledna 2022).

¹⁹ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 28–30.

²⁰ Karl Markus Gauß, *Vymírající Evropané*, (Praha: Vitalis, 2003), 136.

²¹ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 28–30.

²² *Ibid.*, 42.

²³ *Ibid.*, 35–36.

3. Etnicita

Ústředním tématem této práce je pojem národnostní či etnická menšina. Proto než přistoupíme k rozboru toho, jak k etnicitě přistupovali v rámci národnostní politiky jednotliví aktéři, nabídnou tyto úvodní řádky definici pojmů etnicity, národnosti a menšiny od norského profesora sociální antropologie Thomase H. Eriksena. Tato úvodní část kapitoly se záměrně opírá o teorii jednoho autora, jelikož nemá za cíl se nijak kriticky zamýšlet nad konceptem etnicity a s ním spojenými pojmy, ale uvést jejich jednotnou definici pro následnou práci s nimi.

Eriksen etnicitu definuje jako sociální identitu, která je založena na vyhranění se jedné skupiny vůči druhé, a to na základě kulturních rozdílů, které zásadně ovlivňují vztahy těchto dvou skupin. Příslušnost k etnicitě je podle něj současně založena na metaforickém či fiktivním příbuzenství. Funkci etnicity Eriksen vidí jak na politické a organizační, tak na symbolické a významové úrovni.²⁴

Menšinu Eriksen formuluje jako „[...] skupinu, která je početně menší než zbytek populace ve společnosti, je politicky nedominantní a je reprodukována jakožto etnická kategorie.“²⁵

Vztahem mezi etnicitou a národností se Eriksen zabývá komplexně. Tyto pojmy se totiž sice v mnohém překrývají, ale přesto je důležité zmínit nuance, které nedovolují ve všech případech tyto pojmy používat jako synonymní. Shoda je v tom, že etnická i kulturní identita je konstrukcí.²⁶ I proto je důležité následně také uvést, na jakých předpokladech a přístupech byla založena etnicita ve státech SSSR a NDR. Abychom ale zodpověděli otázku, v jakém poměru k sobě stojí nacionalismus a etnicita: „Nacionalismus a etnicita jsou příbuzné koncepty a většina nacionalismů je ve své podstatě etnická.“ [...] Nacionalistická ideologie je etnická ideologie, která požaduje stát ve prospěch etnické skupiny.²⁷ Eriksen dále upozorňuje na případy, kdy je tato formální definice problematická a nedostačující. Pro účel této práce je zajímavé zmínit třeba případ, kdy část skupiny svou etnicitu touží dovršit vznikem státu, část ale může požadovat nezávislost např. jen v oblasti jazykových práv.²⁸

---

²⁴ Thomas H. Eriksen, *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*, (Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2012), 36–37.

²⁵ *Ibid.*, 199.

²⁶ *Ibid.*, 167.

²⁷ *Ibid.*, 194.

²⁸ *Ibid.*

Co se vztahu etnicity a nacionalismu týče, ukážou následující podkapitoly, že v sovětském modelu byla etnicita (resp. etnické kategorie) institucionalizovaná jako národnost.²⁹

V následujících podkapitolách bude tematizovaná recepce etnicity v Sovětském svazu, od níž byla leninská národnostní politika do jisté míry odvozena. Zároveň nabídnou osvětlení toho, jak se problematice etnicity stavělo vedení SED (vládnoucí strana Německé demokratické republiky), a i samotní představitelé lužickosrbského etnika.

3.1 Sovětská etnická teorie

V sovětském vědeckém milieu převládala již od devatenáctého století myšlenka primordialistického vnímání národa, to bude patrné i v následném výčtu nejvýznamnějších etnických teorií. Národnost byla vnímána jako danost, která je zakořeněna v přirozenosti každého člověka a jasně určuje příslušnost k určité komunitě lidí. Sergej Šikogorov, představitel ruské etnografické školy dvacátého století, dokonce přirovnával etnikum k zoologické třídě a podporoval teorii, že stejně jako je tomu ve zvířecí říši, i v případě etnických skupin se na úkor slabší prosadí vždy jen ta nejsilnější. Etnikum či lépe řečeno etnická skupina byla podle sovětské etnické teorie považována za základní jednotku formování lidského společenství.³⁰

Stalin ve svém spise *Marxismus a národnostní a koloniální otázka* z roku 1945 definuje charakteristiky národa následovně: „Národ je historicky vzniknuvší stabilní pospolitost řeči, území, hospodářského života, a psychického založení, projevujícího se v pospolitosti kultury.“ „Je nutno zdůraznit, že žádný z uvedených znaků sám o sobě nestačí k definování národa. Nejen to: není-li tu třeba jen jeden z těchto znaků, přestává být národ národem.“³¹

Po smrti Stalina se otevřela diskuze ohledně etnicity znovu a objevily se teorie nabízející různé definice pojmů s touto problematikou spojených, které zásadně ovlivňovaly jejich chápání a politiku východního bloku od šedesátých let dvacátého století.³² V šedesátých letech se nejvíce prosadil etnolog Julian V. Bromlej a jeho teorie dosáhly velkého ohlasu nejen v Sovětském svazu. Bromlej definoval etnos pomocí dvou rovin, které

---

²⁹ Tishkov, *Ethnicity, Nationalism and Conflict in and After the Soviet Union*, 30.

³⁰ *Ibid.*, 1–2.

³¹ Josif Vissarionovič Stalin, „Marxismus a národnostní a koloniální otázka“, (Praha: Svoboda, 1945), 9.

³² Mark Bassin, „Nurture is nature: Lev Gumilev and the Ecology of Ethnicity“, *Slavic Review* 68, č. 4 (2009): 875, <https://www.jstor.org/stable/25593793> (staženo 23. dubna 2022).

se vzájemně prolínají. V první řadě v úzkém slova smyslu jako etnikum („etnikos“) tedy skupinu lidí, která sdílí společné dějiny a vědomí odlišnosti od ostatních skupin a vykazuje společné znaky na úrovni kultury (např. jazyka) a zevnějšku. Zároveň však v širokém slova smyslu jako „ethnosocialní organismus“, což je prostředí, které dává etniku vzniknout a fungovat. K těmto podmínkám řadil společné území, státní útvar a ekonomický systém.³³ Bromlejova definice etnicity se v jejím primordialistickém charakteru příliš neliší od Stalinovy definice národa. Etnicita je však v jeho pojetí pojmu národ podřízena.³⁴

Další významnou teorii vyvinul během šedesátých a sedmdesátých let dvacátého století historik a etnolog Lev Gumilev. Jeho názory získaly ohlas hlavně v osmdesátých letech, jelikož zdůrazňoval nemožnost spojení jednotlivých etnik vzhledem k jejich přirozeným specifickým vlastnostem.³⁵ Gumilevova teorie etnogeneze (tedy vzniku a vývoje etnik) stavěla na tom, že důsledkem bioenergetického vlivu na lidský organismus vznikají stereotypy chování signifikantní pro každé etnické společenství, které jsou ukotveny v podvědomí člověka a jsou podmíněny přizpůsobováním se etnika přírodním podmínkám. V hierarchizaci etnických skupin byla pro Gumileva ústředním pojmem „vášnivost“, jejíž výskyt u etnické skupiny spojoval s idealismem, hrdinstvím apod.³⁶ Jeho teorii odmítlo mnoho vědců včetně již zmíněného Juliana Bromleje, který silně napadal Gumilevovu tezi, že je etnicita přírodně-organický jev a zdůrazňoval aspekt sociální podmíněnosti etnických skupin.³⁷

3.2 Přístup k etnicitě – SED

Přístup k etnicitě a národu byl v NDR poměrně komplikovaný. Téma etnicity a národa nemohlo být moc otevřeně objasňováno hlavně ze dvou důvodů. Na projevy nacionalismu a zdůrazňování etnických odlišností bylo nahlíženo velmi nevráživě, jelikož bylo obojí zatíženo obdobím nacismu a jeho rasovou politikou. Zároveň tato témata nekorespondovala s komunismem hlášanou ideou internacionalismu, pomocí které mělo být

---

³³ Julian V. Bromlej, *Etnos a etnografía*, (Bratislava: Veda, 1980), 47–50.

³⁴ Adam Horálek, „Tři přístupy k pupkům národů: Primordialisticko-modernistický diskurz prizmatem aktivity a objektivitu etnicity“, *Český lid* 99, č.1 (2012): 32, <https://www.jstor.org/stable/42640450> (staženo 23. dubna 2022).

³⁵ Bassin, „Nurture is nature“, 879–893.

³⁶ Hildegard Kochanek, „Die Ethnienlehre Lev N. Gumilevs: Zu den Anfängen neu-rechter Ideologie-Entwicklung im spätkommunistischen Rußland“, *Osteuropa* 48, č. 11/12 (listopad/prosinec 1998): 1185–1187, <https://www.jstor.org/stable/44917279> (staženo 23. dubna 2022).

³⁷ Horálek, „Tři přístupy k pupkům národů“, 875.

dosaženo jednotného dělnického státu. Z těchto důvodů nebylo postavení Lužických Srbů v rámci východoněmeckého státu nikdy úplně jasně ustanoveno, nejčastěji se ve spojitosti s touto skupinou mluvilo jako o neněmeckém obyvatelstvu či národnostní menšině.³⁸

Tento stav ale nebyl statický a během čtyřiceti let existence východoněmeckého státu se přístup politiky k národu a etnicitě měnil. Na základě přístupu k těmto dvěma pojmům je možné rozdělit epochu německého socialistického státu na dvě období. Prvním z nich je fáze mezi padesátými a sedmdesátými lety, kdy nebylo příliš možné se touto tematikou veřejně zabývat, jak vychází z výše uvedených důvodů.³⁹ Opatrnost v manipulaci s tímto pojmem je možné vyzorovat i na formulaci Srbského zákona z r. 1948, kdy se o Lužických Srbech nemluví jako o národnosti či menšině, nýbrž jako o srbské populaci. Podle K. J. Dippmanna toto označení také poukazovalo na omezení politického statusu Lužických Srbů a zdůrazňovalo srbsko-německou politickou a ekonomickou neoddělitelnost.⁴⁰

Jak ukážou další části, podporovala SED jazyk a kulturu, což byly nejdůležitější (a jediné povolené) projevy srbské etnicity. Ani tuto kulturní identitu si nemohli Lužičtí Srbové nárokovat pro sebe, jelikož byla neodlučitelně spojena a ovlivněna marxisticko-leninskou ideologií. Příslušnost k lužickosrbství byla v pojetí vládnoucí strany SED rovna projevům folklóru a s tím spojenou silnou návazností na vesnický a sedlácký obraz této menšiny, což sice bylo turisticky atraktivní, odrazovalo však její příslušníky se k této etnické skupině hlásit.⁴¹

Od sedmdesátých let se diskurs změnil také vlivem vzniku „školy etnických procesů“ J.V. Bromleje, která se mj. zabývala zkoumáním etnické identity a jazyka. To otevřelo nové možnosti se této otázce věnovat i ve veřejném prostoru. Přesto se ale nejednalo o žádnou revoluční změnu, jelikož i tento přístup byl jen rozšířením Stalinových názorů stavějících na představě etnicity jako vrozené entity.⁴²

---

³⁸ Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, 88.

³⁹ *Ibid.*, 93.

⁴⁰ Klaus J. Dippmann, „The Legal Position of the Lusatian Sorbs since the Second World War“, *The Slavonic and East European Review* 53, č. 130 (leden 1975): 69, <https://www.jstor.org/stable/4206983> (staženo 12. ledna 2022).

⁴¹ Reeta Toivanen, *Minderheitenrechte als Identitätsressource?: die Sorben in Deutschland und die Saamen in Finnland*, (Münster: LIT Verlag, 2001), 36–37.

⁴² Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, 93.

3.3 Přístup k etnicitě – Lužičtí Srbové

Podle jednoho z autorů, Ludwiga Elleho, který se velmi intenzivně věnuje hlavně jazykové problematice, vnímají teď Lužičtí Srbové sami sebe jako autochtonní, tedy původní, západoslovanskou menšinu žijící na území dvou spolkových států – Saska a Braniborska.⁴³ Takto uniformní národní sebeidentifikace se ale utvářela postupně a její formování nebylo zcela ukončeno ani v době vzniku východoněmeckého státu (dá se říct, že stále nedosáhlo finální podoby), odkdy s se s ní nakládalo jako s víceméně homogenní skupinou. Pokud zkoumáme vývoj společné lužickosrbské etnické identity, je třeba ho vnímat ve východoevropském kontextu. V něm převažoval (a částečně stále převažuje) primordialistický přístup, který se formoval v devatenáctém století, ale významné postavení si udržel i ve století dvacátém.⁴⁴ Tento přístup byl již definován v prvním oddíle této kapitoly ve spojitosti se Sovětským svazem. Byl jedním z dalších aspektů, na jehož základě se mohly východní státy vyhranit vůči státům Západu, kde převládal spíš konstruktivistický přístup k národu, „[...] vnímající ho jako imaginární a relativní společenský konstrukt.“⁴⁵

V duchu primordialismu odvozovali Lužičtí Srbové svou národní identitu od společného jazyka, kultury, náboženského vyznání a národního uvědomění.⁴⁶ Velmi důležitým činitelem pro zachování jazykového společenství byla po dlouhou dobu církev a farní společenství, v období vlády SED zastávala však tuto funkci již spíše Domowina.⁴⁷ Je ale třeba vzít znovu v potaz historii Lužice a její skladbu. Ačkoliv Lužičtí Srbové od roku 1912 vystupovali pod jednou zastřešující organizací Domowina, nenazírali sami sebe jako jednotný národ. Jejich sebeidentifikace se odvíjela od regionu, ve kterém žili, dialektu, kterým mluvili, či od toho, k jakému se hlásili náboženskému vyznání.⁴⁸ Největší diference se dá vysledovat mezi Horní a Dolní Lužicí, ať už v ve smyslu sociální skladby nebo konfese. Jazyk, který byl Lužickými Srby vnímán jako nosná konstrukce jejich identity, netvořil společného jmenovatele, jelikož hornolužičtina a dolnolužičtina jsou dva

---

⁴³ Ludwig Elle, „Das Volk der Sorben in Deutschland“, in *Rechte nationaler Minderheiten : Ethische Begründung, rechtliche Verankerung und historische Erfahrung*, ed. Heiner Bielefeldt a Jörg Lüer (Bielefeld: Transcript Verlag, 2015), 152.

⁴⁴ Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, 92.

⁴⁵ *Ibid.*, 91.

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Dietrich Scholz, „Die Assimilation als Bedrohung der sorbischen ethnischen Identität“, *LĚTOPIS. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur. Časopis za řeč, stawizny a kulturu Łužiskich Serbow* 62, č.2 (2015): 64–65.

⁴⁸ Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, 82–83.

samostatně kodifikované jazyky.⁴⁹ Jazyk se stal však v době socialismu spíše druhotným atributem srbské etnické příslušnosti. V nějakých částech Lužice zcela vymizel, stal se spíše symbolem než nástrojem a identita zakládající na jazyce se (u mladé generace) přetransformovala do kulturní identity.⁵⁰

Až *Zákon o ochraně práv lužickosrbského obyvatelstva*, který lužickosrbskému etniku garantoval rovnoprávnost a kulturní autonomii, pomohl zkonstruoval společnou lužickosrbskou identitu.⁵¹ Tento zákon byl stran Lužických Srbů vnímán nejen jako důležitý krok k získání autonomie, ale právě i jako opatření ústící v utvoření národní identity.⁵² Identitu etabloující ale nebyl jen zákon samotný, jako spíše instituce, které vznikly na jeho základě. Srbský rozhlas, divadlo a tisk napomohly ke sblížení dříve se od sebe navzájem vyhraňujících složek obyvatelstva Lužice.⁵³ Nelze ale říci, že by srbský zákon dal zázračně vzniknout homogennímu lužickosrbskému etniku. Konflikty mezi katolickou a protestanskou částí Lužice se naopak v některých otázkách vyhrotily a tyto strany si navzájem vyčítaly selhání a nedostatek národního uvědomění.⁵⁴

Přestože měl srbský zákon přispět k posílení etnické sebeidentifikace, bylo posílení národního uvědomění v řadách Lužických Srbů nelehké. Jeho nedostatek je uváděn jako jeden z hlavních katalyzátorů asimilace ve druhé polovině dvacátého století.⁵⁵ U mnohých občanů, které bylo možné na základě etnické charakteristiky považovat za Lužické Srby, se objevil odmítavý postoj. Kvůli špatným zkušenostem s diskriminací a omezováním za dob nacismu, které tížily většinu příslušníků lužickosrbské menšiny, byla projevena neochota přihlásit se k této národnosti. Aby bylo vůbec možné uskutečnit body Srbského zákona, který předpokládal podíl Lužických Srbů na společenském životě v NDR, bylo nejdřív nutné vůbec probudit v Lužických Srbech touhu po náležitosti k této menšině. Pro to bylo ale potřeba zbavit lužickosrbské obyvatelstvo nedůvěry vůči Němcům a docílit toho, aby nebyli jen pasivními články, ale aktivními složkami udávajícími směr společenskému životu v Lužici.

---

⁴⁹ Toivanen, *Minderheitenrechte als Identitätsressource*, 43–45.

⁵⁰ Scholz, „Die Assimilation als Bedrohung der sorbischen ethnischen Identität“, 64–65.

⁵¹ Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, 83.

⁵² Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 19.

⁵³ Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, 83.

⁵⁴ Peter Schurmann, „Die Niedersorben eine Minderheit innerhalb der sorbischen Minderheit?“, in *Über Dualismen hinaus: Regionen-Menschen-Institutionen in hybridologischer Perspektive*, ed. Elka Tschernokoshewa a a Fabian Jacobs, (Münster: Waxman Verlag, 2013), 139–141.

⁵⁵ Šatava, *Národnostní menšiny v Evropě*, 200.

Stejně tak ale bylo nutné přesvědčit německé obyvatelstvo o tom, že snahy oživit lužickosrbské etnikum není synonymum pro separatistické tendence.⁵⁶

Při snahách posílit etnickou sounáležitost se ale ukázal jako problematický fakt, že lužickosrbské elity reflektovaly „lužickosrbství“ odlišně než ostatní příslušníci menšiny. Toto bude patrné v kapitolách zabývajících se školstvím a Domowinou. Různost se projevila hlavně v tom, že „obyčejní“ lužičtí Srbové hledali v pojetí své etnicity praktickou stránku, zatímco představitelé elit toto opomíjeli a bazírovali na jejím formování v abstraktní rovině.⁵⁷

---

⁵⁶ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 31–33.

⁵⁷ Cora A. Granata, „The Ethnic "Straight Jacket": Bilingual Education and Grassroots Agency in the Soviet Occupied Zone and German Democratic Republic, 1945–1964“, *German Studies Review* 29, č.2 (2006): 343, <https://www.jstor.org/stable/27668038> (staženo 12. ledna 2022).

4. Národnostní politika SSSR

V úvodu práce je uvedeno, že vedení NDR zvolilo pro řešení lužickosrbské otázky model, který praktikoval Sovětský svaz ve své menšinové politice.⁵⁸ Proto v této kapitole představím, jak se v SSSR národnostní politika vyvíjela od jeho vzniku, abych poté mohla zkoumat její odkaz v aktivitách východoněmecké vlády směřující k Lužici.

Na základě *Dekretu o právu národů na sebeurčení*⁵⁹ bylo při vzniku Sovětského svazu v roce 1924 bylo vyhlášeno 15 svazových republik, které tvořily federaci. Ty byly ustanoveny skrze Leninem koncipovaný etno-teritoriální princip. V každé republice byl nejsilnější etnické skupině udělen status titulární národnosti, která měla na tomto území následně vedoucí pozici.⁶⁰ Vznikly tak autonomní oblasti, vytvořené podle národně-teritoriálního modelu, které měly vlastní administrativní jednotky.⁶¹ K vytvoření národně-teritoriálních správních jednotek vedla bolševickou vládu na jedné straně snaha uspokojit požadavky na určitou míru samostatnosti některých neruských národů, které byly dekretem postaveny na roveň ruského národa.⁶² Na druhé straně mělo toto státní rozčlenění umožnit lepší kontrolu nad obyvateli SSSR a vytyčit cestu k plně centralizovanému státu.⁶³

Při zkoumání opatření, podle kterých byla Leninova koncepce realizována, by se dalo mluvit o jakémsi etnickém inženýrství, etnicita byla v případech vzniku některých autonomních oblastí vytvářena a přiřazována uměle, aby zapadala do zamýšleného rámce.⁶⁴ V mnoha případech při uvádění koncepce do praxe nebylo ani dosaženo vzniku etnicky homogenních oblastí. To bylo na jednu stranu způsobeno tím, že bylo obyvatelstvo na území SSSR silně etnicky smíšeno. Z toho důvodu ho nebylo možné uspořádat oblastně tak, aby došlo k vytvoření stejnorodých jednotek.⁶⁵ Na druhé straně někteří autoři argumentují tím, že na dosažení etnické nesourodosti cílila sovětská vláda vědomě, jelikož se tak mělo předejít budoucím možným separatistickým snahám.⁶⁶

---

⁵⁸ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 119.

⁵⁹ Bahenský, *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*, 8.

⁶⁰ Astrid S. Tuminez, „Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union“, *Journal of Cold War Studies* 5, č. 4 (podzim 2003): 93, <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26925339> (staženo 11. března 2022).

⁶¹ Brubaker, „Nationhood and the national question in the Soviet Union and post-soviet Eurasia“: 49.

⁶² Bahenský, *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*, 22.

⁶³ *Ibid.*, 15–16.

⁶⁴ Tishkov, *Ethnicity, Nationalism and Conflict in and After the Soviet Union*, 37.

⁶⁵ Bahenský, *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*, 18–19.

⁶⁶ Brubaker, „Nationhood and the national question in the Soviet Union and post-soviet Eurasia“, 19.

Příslušnost k národu nesloužila jen k územní organizaci Sovětského svazu, nýbrž ovlivňovala i postavení jedince ve společnosti. Protože se mohlo stát, že se v důsledku migrace a celkové etnické promíšenosti SSSR někdo nacházel na území „cizího“ národa, byl vytvořen systém vnitrostátních pasů, kterým se museli jednotliví občané prokazovat.⁶⁷

V ideálním případě by ale podle sověty upřednostňovaného scénáře měla společnost postupně dospět do bodu, kdy by přestalo záležet na příslušnosti jednotlivce k etniku, respektive národnosti. Z etnická příslušnosti by se pak stala čistě formální záležitost. Přestal by existovat problém, který nastal v případě, kdy obyvatelé jedné etnické příslušnosti žili na území připadající jinému národu. Tím, že by se pojem národa vyprázdnil o svůj původní význam, by se vedení SSSR nemuselo zabývat diskrepancí mezi obývaným územím a etnickou příslušností. Ačkoliv byla sovětská menšinová politika formálně národní, obsahově měla být postupně soustředěna výhradně na myšlenku socialismu. Vlastní teritorium, které je podle Stalina nezbytným předpokladem pro existenci národa, by sloužilo v konečném důsledku jen jako určitá kostra/forma, která by byla naplněna jednotnou kulturou a jazykem, bez ohledu na to, zda jsou obyvatelé tohoto území původně etnicky homogenní či nikoliv.⁶⁸

4.1 Korenizace v SSSR

Předchozí kapitola osvětlila, jak důležitou roli hrála etnicita ve fungování a organizaci Sovětského svazu a jaký cíl sledovala národnostní politika. Jakou podobu ale měla národnostní politika konkrétně a jaký dopad měla na etnické skupiny žijící na území Sovětského svazu, rozděleného podle etnického klíče,⁶⁹ se pokusí zodpovědět tato podkapitola. Jak je zřejmé z jejího názvu, představím zejména původní leninskou národnostní politiku. Budu sledovat proměny, kterými prošla a také budu zjišťovat, do jaké míry se v historii Sovětského svazu zachovala.

Politiku korenizace zvolila bolševická vláda jako nástroj pro udržení stability mezi centrem a periferiemi (národnostními republikami) při vzniku Sovětského svazu. Byla oficiálně schválena na dvanáctém sjezdu Komunistické strany v roce 1923.⁷⁰ Korenizace, tedy postup cílící na potlačení ruského šovinismu a dominance, se měla uskutečňovat na

---

⁶⁷ Brubaker, „Nationhood and the national question in the Soviet Union and post-soviet Eurasia“, 53.

⁶⁸ Ibid., 57–59.

⁶⁹ Bahenský, *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*, 22.

⁷⁰ Tuminez, „Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union“, 89.

dvou úrovních. Na jedné straně osvojením a užíváním jazyků etnických menšin ve správě, vzdělávacích institucích, literatuře atd. Na druhé straně měli příslušníci neruských národů získat přístup k práci ve vládě, straně a místních sovětských orgánech.

Důraz na korenizaci v národnostní politice přetrvával hlavně ve dvacátých letech, kdy došlo k výraznému rozkvětu lokálních jazyků, kulturních institucí atd. Byl rozvinut systém školství a vytvářeny učební pomůcky, které umožňovaly vzdělávání v neruských jazycích.⁷¹ Podle Lenina byl totiž jazyk nejen nejdůležitějším prostředkem lidské komunikace, nýbrž i elementární hodnotou etnicity. Jazyk podle něj ztělesňoval etnicitu i kulturu a díky němu se formovalo vědomí etnické pospolitosti. Této teorii měla být přizpůsobena školská politika, která musela striktně dodržovat svobodu mateřštiny.⁷² Ačkoliv v následujících letech mířila sovětská vláda stále silněji k asimilaci, určité prvky korenizace se objevily v každé epoše alespoň v omezené míře.⁷³

Aplikací leninské menšinové politiky ve dvou výše uvedených oblastech měla být posílena etnická identita a vzájemná provázanost příslušníků menšin. Pozitivním účinkem korenizace byla modernizace a sociální vývoj jednotlivých etnických skupin. Vzdělávací systém byl kultivován, byly vydávány školní pomůcky v jazycích jednotlivých menšin a utvářen a podporován tisk, divadlo a literatura. Na druhé straně ale vytváření kulturně-teritoriálních struktur a vliv na výcvik elit a mladé generace umožňovala Centru nepřímo ovládat menšiny. Mohlo tak mezi ně šířit svou ideologii a poukazování na pozitivní výsledky tohoto postupu využít jako prostředek své propagandy. Sloučením pojmu etnicity a národnostní příslušnosti bylo dosaženo toho, že bylo chápání národního sebeurčení omezeno na tyto kategorie – jazyk a kultura.⁷⁴

Ve třicátých letech byly korenizační tendence pod taktovkou Stalina (1922–1953 generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu) potlačeny na úkor asimilace a utlačování, převážně malých, národů. Změna nastala hlavně na konci třicátých let. Stále se sice kladl určitý důraz na rozvíjení jazyků a kultury etnických menšin, do popředí se ale dostal ruský nacionalismus. Naopak projevy nacionalismu ostatních národů byly potlačovány, uskutečňovaly se čistky v řadách inteligence neruských etnik, deportace a byla

---

⁷¹ Tuminez, „Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union“, 89–90.

⁷² Milena, Hübschmannová, „Jazyková politika Sovětského svazu: Některá teoretická východiska sovětské sociolingvistiky a jejich možná aplikace v ČSSR.“ *Sociologický časopis* 9, č.3 (1973): 259–280, <https://www.jstor.org/stable/41128615> (staženo 15. dubna 2022).

⁷³ Tuminez, „Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union“, 89–90.

⁷⁴ Tishkov, *Ethnicity, Nationalism and Conflict in and After the Soviet Union*, 36–39.

znovu nastolena cesta ruského šovinismu. Ale ačkoliv byla původní myšlenka etnonacionálního konceptu stále více rozměňovaná, národnosti jako politické organizační jednotky přetrvávaly (odpovídalo Stalinovu pojetí národa jako něčeho daného).⁷⁵ Jejich autonomie byla ale koncentrovaná vlastně výhradně na oblast jazyka a kultury. Projev národní příslušnosti byl povolen jen na těchto dvou úrovních.⁷⁶ Součástí udržování kontroly mezi periferií a centrem se také stala ekonomická modernizace oblastí obývaných národnostními menšinami skrze industrializaci a kolektivizaci, které však měly katastrofické dopady a rozněcovaly silné anti-sovětské nálady. Byly podpořeny katastrofálními dopady industrializace a kolektivizace.⁷⁷

Po Stalinově smrti se v otázce národnostní politiky znovu začal klást větší důraz na rovnost mezi národy, stále ale jasně přetrvávala dominance Rusů ve všech oblastech. Korenizace ustanovující přítomnost zástupců neruských národů ve správě sice určitým způsobem podporovala postavení národů, nejzásadnější funkce však zůstávaly v kompetenci etnických Rusů.⁷⁸ Po epizodě ruské dominance došlo k oživení některých prvotních principů Leninovy národnostní politiky.⁷⁹ Korenizační postupy byly znovu částečně obnoveny za funkčního období Chruščova (Generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu v letech 1953–1964) a Brežněva (Generálním tajemníkem Komunistické strany Sovětského svazu v letech 1964–1982), kdy byla korenizace aplikovaná nejvýrazněji v otázce státní správy.⁸⁰ Centrum usilovalo o zapojení příslušníků neruských etnik do vedoucích funkcí na území jim příslušných administrativních celků. Tím probíhala vzájemná kontrola mezi centrem a periferií i v mikro rovině vlád jednotlivých republik sovětského svazu.⁸¹ Zároveň se také znovu začaly podporovat specifické charakteristiky etnik. A národnost byla spojována převážně s folklorem.⁸² Redukování pravomocí jednotlivých

---

⁷⁵ Tuminez, „Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union“, 97.

⁷⁶ Brubaker, „Nationhood and the national question in the Soviet Union and post-soviet Eurasia“, 52–53.

⁷⁷ Tuminez, „Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union“, 91–99.

⁷⁸ Ibid., 98.

⁷⁹ Tomáš Retka, „Národnostní politika v Sovětském svazu na příkladu Střední Asie“, in: *Orientalia antiqua nova XX*. ed. Pecha Lukáš. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020, 217, <http://hdl.handle.net/11025/42355> (staženo 15.dubna 2022).

⁸⁰ Tuminez, „Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union“, 90–91.

⁸¹ Retka, „Národnostní politika v Sovětském svazu na příkladu Střední Asie“, 214.

⁸² David Feest a Heidi Hein-Kircher, „National Minorities in the Soviet Bloc after 1945: New Historical Research in Micro- and Regional Studies“, *Region 6*, č. 1 (2017): 9, <https://www.jstor.org/stable/26377358> (staženo 13. března 2022).

republik částečně jen na kulturně-národnostní aktivity totiž umožňovalo centru převzít moc nad ostatními složkami života neruských obyvatel.⁸³

Mohlo by se možná zdát, že původní národnostní politika Sovětského svazu prosazená Leninem, byla svým vyzdvihováním etnických rozdílů v protikladu s internacionalismem, který počítá se spojením pracujícího lidu vizí společného státu, a který byl hlásán vedením Sovětského svazu⁸⁴. V kontextu toho, kam začala postupně směřovat, ji někteří autoři označují za strategii, postupně zbavující lidi nazírání sebe sama ve fixních etnických, resp. národních kategoriích. Tato „redefinice“ etnicity měla zcela zbavit pojmy „národ“ a „národnost“ jejich významu a přiřknout jim jen povrchní až folkloristický význam. Redukce národního působení na kulturní a školskou činnost byla nasazena s cílem vymýtít politické projevy národního smýšlení.⁸⁵

Formálně podporující leninská národnostní politika měla ve svém důsledku vést ke stejnému cíli jako nucená asimilace, tedy k splynutí národů v internacionálním společenství. Proces „odnárodňování“ však neměl probíhat násilím, ale spíše měl být koncept národní identity demontován ve své podstatě.⁸⁶

Ačkoliv se tato kapitola věnuje korenizaci, je patrné, že v průběhu 20. století ztrácel tento koncept postupně na významu. Další praxí, která zasahovala menšiny, byla nucená kolektivizace a industrializace. Oficiálně měla sloužit k modernizaci území obývaných neruskými etnickými skupinami. Tyto dva procesy, které započaly na konci 20. let a byly řízené Stalinem, vedly nejen k decimaci mnoha národů, nýbrž byly zároveň i faktorem posilující asimilaci a rusifikaci.⁸⁷

4.1.1 Školství – SSSR

Stejně jako mnoho dalších oblastí veřejného života, bylo i školství jedním z odvětví, jehož hlavní body nevytyčovaly vlády jednotlivých autonomních oblastí, nýbrž Moskva. Proto by mohlo sloužit jako ideální fenomén, na kterém je možné demonstrovat sovětskou korenizační politiku. Tato kapitola se ale nebude věnovat jeho průběhu od vzniku sovětského

---

⁸³ Bahenský, *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*, 9.

⁸⁴ Tishkov, *Ethnicity, Nationalism and Conflict in and After the Soviet Union*, 30.

⁸⁵ Brubaker, „Nationhood and the national question in the Soviet Union and post-soviet Eurasia“, 49.

⁸⁶ Hans Hartel, „Strategie und Taktik der leninistischen Nationalitätenpolitik“, *Comparative Southeast European Studies* 11, č. 4/5 (květen 1962): 41-42, <https://doi.org/10.1515/soeu-1962-114-501> (staženo 15. dubna 2022).

⁸⁷ Tuminez, „Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union“, 91–97.

svazu do jeho rozpadu, nýbrž se zaměří na změny v tom časovém úseku (od padesátých do šedesátých let), ve kterém mohly mít nějaký dopad na sledovanou školskou politiku Lužice.

V roce 1958, kdy zastával funkci tajemníka Komunistické strany Nikita Chruščov, byl přijat zákon, který velmi zásadně ovlivnil dosavadní směr vzdělávání neruských národů.⁸⁸ *Deklarace z roku 1918* zaručující školní výuku v jazyce jednotlivých menšin, o které byla řeč v předchozích kapitolách, byla tímto zákonem v zásadě zrušena. Podle této deklarace měla mít každá národnost právo na rozvoj kultury a jazyka, což bylo v době její platnosti mj. uskutečňováno vysokou produkcí národní literatury a tisku a vzniku univerzit a divadel příslušných jednotlivým národům.⁸⁹

Zákon z konce padesátých let ale rušil povinnost škol vyučovat v jazycích neruských národů. Nadále měli o jazyce výuky rozhodovat rodiče a mohli pro své dítě zvolit školu, kde byla vyučovacím jazykem buď ruština nebo rodný jazyk příslušné národnostní skupiny.⁹⁰ Druhá možnost byla poskytována ale jen v případě, že bylo dosaženo dostatečného počtu žáků se zájmem o výuku v neruském jazyce.⁹¹ Je nutno říci, že ani v době, kdy byl systém vzdělávání v neruských jazycích zaručen zákonem, mnoho národnostních menšin nemělo prostředky, které by zajistily, aby žáci mohli absolvovat kompletní základní a střední vzdělání zprostředkované v rodném jazyce. Rodný jazyk menšin byl vyučován na školách běžně jen jako vedlejší předmět už před rokem 1958.⁹²

Po reformě školského zákona se ale ještě snížil počet žáků absolvujících výuku v rodném jazyce a školy redukovaly tento způsob výuky jen na nižší ročníky. Jen svazovým republikám, tedy těm nejvýznamnějším oblastním celkům SSSR, bylo umožněno zachovat výuku v rodném jazyce jak na základním, tak na středoškolském stupni. V důsledku změn bylo tedy možné v následujících letech v Sovětském svazu vysledovat markantní přichýlení k ruštině jako vyučovacímu jazyku.⁹³ Školský zákon také nepřímo posílil pozici ruštiny ve veřejném prostoru a její prestiž mezi obyvateli. Rodiče často vybírali pro své děti ruské

---

⁸⁸ Brūno Kalniņš, „The position of minorities in the Soviet Union“, *Bulletin of Baltic Studies* 2, č. 8 (1971): 4.

⁸⁹ Archie Phinney, „Racial minorities in the Soviet Union“, *Pacific Affairs* 8, č.3 (1935): 322–326, <https://www.jstor.org/stable/2751475> (staženo 15. dubna 2022).

⁹⁰ Kalniņš, „The position of minorities in the Soviet Union, 5-7.

⁹¹ Yaroslav Bilinsky, „The Soviet Education Laws of 1958–9 and Soviet Nationality Policy“, *Soviet Studies* 14, č.2 (1962): 139, <https://doi.org/10.1080/09668136208410313> (staženo 12. ledna 2020).

⁹² Brian D. Silver, „The Status of National Minority Languages in Soviet Education: An Assessment of Recent Changes“, *Soviet Studies* (Taylor & Francis, Ltd) 26, č. 1 (1974): 29–30: <https://www.jstor.org/stable/150967> (staženo 12. ledna 2022).

⁹³ *Ibid*, 31.

školy, jelikož tuto volbu vnímali jako pragmatictější, co se týkalo budoucnosti jejich dětí. Ať už se to týkalo šance na navazující vzdělání, či budoucí pracovní uplatnění. Mnoho z nich pochybovalo o smyslu výuky menšinového jazyka, když byla ruština stejně vnímaná jako stěžejní pro nadnárodní komunikaci. Někteří dokonce vinili školy, že děti příliš přetěžují, pokud jsou nuceny se učit dva, někdy i tři jazyky zároveň. Ačkoliv se ve veřejném prostoru ozývaly i hlasy, které se snažily výuku v jazycích menšin zachovat s odkazem na to, že to byl jeden z nejdůležitějších úspěchů, kterých dosáhla Leninova národnostní politika, byla brzo umlčena a článek 19 školského zákona prosazen.⁹⁴

Kurs menšinové politiky se tedy na přelomu padesátých a šedesátých let zásadně změnil a ruština měla postupně přebírat funkci jazyka mezinárodní komunikace sovětských národů a být rozšiřována na úkor jazyků neruských menšin, které měly postupně ustoupit do pozadí a zůstat omezeny převážně na doménu domácího používání.⁹⁵

Program komunistické strany z r. 1961 se pak jasně přihlásil k rusifikaci obyvatel žijících na území sovětského svazu, kdy mělo dojít k jejich rychlé integraci a odstranění rozdílů jednotlivých skupin. Tohoto „spojení národů“ mělo být dosaženo právě na základě těchto výše popsaných změn ve školství.⁹⁶

---

⁹⁴ Bilinsky, „The Soviet Education Laws of 1958–9 and Soviet Nationality Policy“, 139–147.

⁹⁵ Silver, „The Status of National Minority Languages in Soviet Education“, 35–39.

⁹⁶ Kalniņš, „The position of minorities in the Soviet Union, 5–7.

5. Národnostní politika v NDR

Lužická otázka získala na významu už po ustanovení Sovětské okupační zóny v roce 1945, kdy její správa začala zavádět podpůrná opatření vůči lužickosrbské etnické skupině.⁹⁷ Je třeba zdůraznit, že sovětská administrativa se rozhodla podpořit jen kulturní, nikoliv politické požadavky.⁹⁸ Došlo také k rychlému navázání spolupráce mezi v roce 1946 vzniknuvší politickou stranou SED a přední organizací Lužických Srbů Domowiny.⁹⁹ Sjednocená socialistická strana shledávala lužickosrbskou otázku jako prostředek, jak získat politické body. Proto se národnostní politika udržela v její agendě i po vzniku východoněmeckého státu v roce 1949. Nadto bylo pro zvolení této národnostní politiky rozhodující podřízená role SED vůči Sovětskému svazu, a proto byla prosazena i přes odpor části členů východoněmecké komunistické strany.¹⁰⁰

Zájem SED o lužickosrbskou otázku byl motivován vidinou získání voličů a dosažení kontroly nad separatismem, který byl patrný v řadách lužickosrbského národnostního hnutí.¹⁰¹ V kontextu dění druhé světové války také otevřela menšinová politika vládní straně východoněmeckého státu možnost, jak získat sympatie na celosvětové úrovni, a to prováděním politiky nápravy a jasným distancováním se od politiky nacistického Německa.¹⁰² Pozorným zacházením s menšinami mohl východoněmecký stát posílit své vystupování jako antifašistický stát vyhraňující se proti Spolkové republice Německo, na kterou byla svalována celá vina za nacistické zločiny.¹⁰³ Opatření týkající se lužických Srbů považoval sovětský svaz, a později také východoněmecká vláda, jako možnost pozitivní prezentace politiky, kterou bylo možno se vyhranit nejen vůči západnímu Německu, ale vůči celému Západu.¹⁰⁴ Jako předloha pro národnostní politiku NDR mělo

---

⁹⁷ Peter Barker, „Kirchenpolitik und ethnische Identität: Das Beispiel der evangelischen Kirche in der DDR“, in *Die DDR in Europa – zwischen Isolation und Öffnung*, ed Heiner Timmermann, (Münster: Lit Verlag, 2005), 274.

⁹⁸ Petr Kaleta, *Lužičtí Srbové v lidové sněmovně. Nástin politického života v srbské Lužici v době NDR*, (Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017), 275.

⁹⁹ Foy, „The Legal Status of the Sorbian Minority in the Federal Republic of Germany“, 52–53.

¹⁰⁰ Barker, „Kirchenpolitik und ethnische Identität“, 276.

¹⁰¹ Foy, „The Legal Status of the Sorbian Minority in the Federal Republic of Germany“, 52–53.

¹⁰² Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 21.

¹⁰³ Martin Walde, „Wie man seine Sprache hassen lernt: Überlegungen zum deutsch-sorbischen Konfliktverhältnis in Schule, Kirche und Medien“, in *Minderheiten als Mehrwert: Schriften des Collegium PONTES*, ed. Matthias T. Vogt, Jan Sokol, Dieter Bingen, Jürgen Neyer a Albert Löhr, (Görlitz: Peter Lang Verlag, 2010): 366–467, https://stiftung.sorben.com/fileadmin/user_upload/2_Zivilgesellschaft_-_Teil_III.pdf (staženo 28. března 2020).

¹⁰⁴ Peter Barker, „Sorbische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, *LĚTOPIS. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur. Časopis za řeč, stawizny a kulturu Łužiskich Serbow*, č. 2 (2009): 30, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=120873> (staženo 28. března 2020).

sloužit zacházení s menšinami v sovětském svazu i z toho důvodu, protože východoněmečtí funkcionáři neměli s organizováním etnických skupin zkušenosti.¹⁰⁵ Peter Barker označuje menšinovou politiku NDR výslovně jako artikl „importovaný“ ze sovětského svazu. I proto se v této práci zaměřuji převážně na původní aspekty menšinové politiky pocházející od Lenina, tedy korenizaci, která byla vnímaná jako vysoce podpůrná a její aplikace měla potenciál získat k podpoře socialistického zřízení nejen Lužické Srby, ale i ostatní lidi žijící v Západní Evropě.

Ačkoliv bylo těžké dosáhnout pro slovanskou skupinu na území NDR jasné definice a terminologického ukotvení, byli Lužičtí Srbové vnímáni jako specifická skupina mající nárok na zvláštní zacházení. Vytvořit pro ně autonomní oblast po vzoru etnicko-teritoriální koncepce praktikované na území SSSR ale nepřicházelo v úvahu. A to i přesto, že někteří představitelé této slovanské menšiny vystupující v organizaci Domowina o vytvoření nezávislé správní jednotky Lužice sloučením jimi obývaného území v rámci NDR (Land Lausitz) usilovali.¹⁰⁶ Tento požadavek byl ale od začátku rezolutně odmítán Sovětským svazem, jelikož by tak ztratil kontrolu nad územím bohatým mj. na nerostné suroviny.¹⁰⁷ Tento nárok byl také negován vedoucími funkcionáři SED s odkazem na již citovanou Stalinovu definici národa. Ta totiž, jako jeden z nutných předpokladů pro vznik národa, uváděla hospodářskou soběstačnost, což v případě Lužice nebylo splněno.¹⁰⁸ Požadavek na vytvoření teritoriálně-administrativní jednotky na lužickosrbském území tedy zůstal, stejně jako požadavek na politické zastoupení Lužických Srbů ve východoněmeckém parlamentu, navždy zapovězen.¹⁰⁹

Co se týče konkrétních kroků dotýkajících se řešení lužickosrbské otázky na zákonodárné rovině, byly podnikány již před vznikem Východoněmeckého státu. V Sasku byl 23. března 1948 přijat tzv. Sorbengesetz [srbský zákon], který nesl plný název *Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung* [Zákon na ochranu práv lužickosrbského obyvatelstva]. Tento zákon přinesl příslib pozitivního vývoje statusu obyvatel Lužice. Měl zajistit právní ochranu lužickosrbského obyvatelstva a podporu kultury

---

¹⁰⁵ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 119.

¹⁰⁶ Ludwig Elle, „60 Jahre Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung“, *Europäisches Journal für Minderheitenfragen*, (srpen 2008): 192, <https://web.p.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=fe1564c3-dc90-4e2c-977d-afbe5fcbd7df%40redis> (staženo 12. ledna 2022).

¹⁰⁷ Barker, „Sorbische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, 34.

¹⁰⁸ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 20.

¹⁰⁹ Elle, „60 Jahre Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung“, 192.

a jazyka této menšiny v Horní Lužici.¹¹⁰ V Braniborsku byla podpůrná opatření zavedena až díky tlaku sovětské administrativy a vedení SED o rok později.¹¹¹

Podíl na politickém životě, jakož i právo na rovnocenné používání jazyka se týkalo oblastí s dostatečným podílem lužickosrbského obyvatelstva.¹¹² Článek 11 ústavy nově vzniklého východoněmeckého státu z roku 1949 stavěl na již zmíněném srbském zákoně a zavazoval se k podpoře cizojazyčných skupin obyvatelstva: „Die fremdsprachigen Volksteile der Republik sind durch Gesetzgebung und Verwaltung in ihrer freien volkstümlichen Entwicklung zu fördern; sie dürfen insbesondere am Gebrauch ihrer Muttersprache im Unterricht, in der inneren Verwaltung und in der Rechtspflege nicht gehindert werden.“¹¹³ [Cizojazyčné části obyvatelstva republiky budou podporovány ve svobodném lidovém rozvoji zákonodárstvím a správou; zejména jim nebude bráněno v užívání jejich mateřského jazyka ve školství, ve vnitřní správě a v soudnictví.] Ačkoliv ústava nezmiňuje explicitně Lužické Srby, je jasné, že jsou předmětem tohoto zákona, jelikož byli jediným možným adresátem. Členům lužickosrbské části obyvatelstva se mělo na základě ústavního článku dostat sociálního zrovnoprávnění, v žádném případě se ale nejednalo o národní či politickou rovnost pro tuto menšinu.¹¹⁴ Na základě přijetí nové ústavy, byl srbský zákon schválen i v Braniborsku.¹¹⁵

Ačkoliv by se mohlo zdát, že na základě pevného ukotvení srbského zákona i do ústavy východoněmeckého státu, se situace Lužických Srbů musela neustále zlepšovat, Klaus J. Dippmann už v článku z roku 1973 vyjádřil skepsi nad stavem věcí. Protože (převážně finanční) podpora, která byla zákonně této menšině garantovaná a plynula z ministerstva vnitra NDR, umožňovala získat plnou kontrolu nad jejími nejen kulturními aktivitami, ale i nad menšinou obecně. Ačkoliv Lužičtí Srbové měli stejná práva i povinnosti jako Němci, nedá se podle Dippmanna mluvit o zrovnoprávnění či autonomii jako spíš o násilném usměrnění národnostních tendencí.¹¹⁶ Přijetím zákonů o podpoře Lužice dalo vedení NDR najevo, že udržitelná existence Lužických Srbů je možná jen při úzkém

---

¹¹⁰ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 59.

¹¹¹ Barker, „Sorbische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, 32.

¹¹² Thomas Pastor, „Sorbengesetze“, *Sorabicon.de*,

https://www.sorabicon.de/kulturlexikon/artikel/prov_y1d_lsj_r3b/ (staženo 7. ledna 2022).

¹¹³ Art. 11 DDR-Verfassung 1949.

¹¹⁴ Barker. „Sorbische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, 35.

¹¹⁵ Pastor, „Sorbengesetze“.

¹¹⁶ Dippmann, „Die slawische Volksgruppe in der DDR“, 524–525.

politickém i ekonomickém sepětí s NDR (resp. s SED).¹¹⁷ Proto byl podle Dippmanna jakýkoliv samostatný vývoj lužickosrbské menšiny už od začátku vyloučen.¹¹⁸

Soubor práv menšin byl sice formálně součástí ústavy NDR, ale uskutečňování jeho bodů bylo ztíženo tím, že žádný z východoněmeckých funkcionářů neměl zkušenosti na poli národnostní politiky. Jak už bylo zmíněno, měla proto jako předloha sloužit menšinová politika sovětského svazu.¹¹⁹ Uvedení článku ústavy do praxe se ale dlouho nedostalo politické pozornosti. Na začátku padesátých let se o lužickosrbské zájmy zasazovali jen příslušníci tohoto etnika, lužickosrbské otázce nebyla přiřknuta politická váha. Na politické úrovni se praktikování bodů zákona uskutečňovalo jen v případě, že impuls vzešel z jejich strany. Obrat nastal v roce 1952, kdy byl pro úkol řešení lužickosrbské otázky ustanoven člen politbyra Fred Oelßner, který si zvolil pro svou činnost heslo „Lužice bude dvojjazyčná“.¹²⁰ Tímto zlomem byla sice nastolena podpůrná opatření, byla však omezena jen na odvětví lidového vzdělávání a kultury. V průběhu padesátých let se utvářely struktury, které měly zajistit slíbená práva a jejich fungování v praxi v následujících letech.¹²¹

Závan svobody vyvolaný v roce 1956 sjezdem komunistické strany, na kterém byly odhaleny Stalinovy zločiny¹²², došlo k uskutečnění některých projektů na podporu lužickosrbského etnika. Politický kurs se poté ale znovu proměňoval. V roce 1958 došlo na poli lužickosrbského fenoménu k obratu a avizovaná státní podpora byla nahrazena spíše restrikcemi. Menšinová politika NDR, stejně jako politika sovětská, potírala projevy nacionalismu pramenící z etnického přesvědčení a nechala Lužické Srby realizovat se jen na omezeném poli.¹²³ Fred Oelßner byl zbaven funkce a změna postupu je patrná v proměně původního hesla o dvojjazyčnosti Lužice na slogan „Lužice bude socialistická“. Situace se tedy vyostřila a byla následně znovu rozjitřena stavbou Berlínské zdi v roce 1961. Až po překonání této krize se politická situace a s ní i menšinová politika znovu stabilizovala.¹²⁴ Restriktivní opatření a překážky zabraňující vývoji lužickosrbské menšiny přetrvávaly.¹²⁵

---

¹¹⁷ Foy, „The Legal Status of the Sorbian Minority in the Federal Republic of Germany“, 55.

¹¹⁸ Dippmann, „Die slawische Volksgruppe in der DDR“, 524–525.

¹¹⁹ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 119.

¹²⁰ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 77–78.

¹²¹ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 120.

¹²² Barker, „Sorbsische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, 36.

¹²³ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 124.

¹²⁴ Barker, „Sorbsische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, 37.

¹²⁵ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 125.

V roce 1968 došlo na přepracování ústavy NDR. Lužickým Srbům byl tentokrát věnován článek 40, kde již byli explicitně jmenováni: „Bürger der Deutschen Demokratischen Republik sorbischer Nationalität haben das Recht zur Pflege ihrer Muttersprache und Kultur. Die Ausübung dieses Rechts wird vom Staat gefördert.“¹²⁶ [Občané Německé demokratické republiky lužickosrbské národnosti mají právo na péči o svůj mateřský jazyk a kulturu. Výkon tohoto práva je podporován státem.] Přestože v tomto článku zákona nejsou již tak konkrétně uvedeny sféry podpory, nemělo to znamenat pro tuto jedinou východoněmeckou menšinu žádné zhoršení.¹²⁷ To se stalo až roce 1971, kdy se do čela Německé demokratické republiky postavil Erich Honecker. Tento mezník je pak mnoha autory považován za konec menšinové politiky a zmínky o ní v následujících letech jen za prázdná politická hesla, která se vůbec nepropisovala do praxe.¹²⁸

Posuzujeme-li situaci lužickosrbského etnika po tomto výčtu nejdůležitějších aspektů východoněmecké menšinové politiky, bylo by možné nazvat status Lužických Srbů, který oficiálně zastávali v rámci NDR, kulturní autonomií. To byl koncept, který při vzniku SSSR prosazoval Stalin a na jehož úkor se prosadil ve třetí kapitole popsany etno-teritoriální princip. Kulturní autonomie znamenala autonomii etnických skupin bez vnitřních hranic a výhradně ve sféře kultury a jazyka, konkrétně se měla týkat například budování škol pro etnické menšiny.¹²⁹ Jak ale už je ale částečně patrné teď a jak ukážou následující kapitoly, i tato forma autonomie byla v Lužici poměrně silně regulovaná a fungovala spíše jen formálně.

Stejně jako bylo zmíněno v kapitole *Sovětská etnická teorie*, není možné ve spojitosti s menšinovou politikou odmyslet kolektivizaci a industrializaci. Tyto státem podněcené procesy vedly k rozbití sociální struktury a otevřely tak cestu k téměř nezadržitelné asimilaci lužickosrbského etnika, ačkoliv oficiálně vláda proklamovala jeho zachování a podporu.¹³⁰ Tato problematika je obsahem poslední kapitoly.

---

¹²⁶ Art. 40 DDR-Verfassung 1968.

¹²⁷ Foy, „The Legal Status of the Sorbian Minority in the Federal Republic of Germany“, 57.

¹²⁸ Barker, „Sorbische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, 42.

¹²⁹ Bahenský, *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*, 8-9. Barker, „Sorbische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, 40.

¹³⁰ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 78–84.

5.1 Korenizace v Lužici

Jak již bylo tematizováno v kapitole *Vývoj lužickosrbské menšiny ve 20. století*, znamenala transformace východoněmeckého státu po sovětském vzoru pro Lužické Srby v mnoha ohledech pozitivní vývoj. Srbský zákon z roku 1948 jim měl fakticky připsat autonomii v oblasti kultury, školství, vědy a částečně i ve správních orgánech.¹³¹ V předchozí kapitole bylo opakováno tvrzení, že národnostní politika NDR byla z velké části vytvořena po vzoru leninské národnostní politiky. Když ale pohlédneme na její konkrétní realizaci, je patrné, že aspekty leninské národnostní politiky prosazovalo SED převážně v období mezi lety 1950-1957, kdy byl hlavní oblastí její politické agendy rozvoj kulturních i školských institucí.¹³² Poté se její charakter začal vytrácet i působením kolektivizace a industrializace a celkovým nezájmem politických funkcionářů a menšinová práva byla podřízena budování socialismu.¹³³

Znaky korenizační politiky je možné najít v období mezi lety 1952–1957, kdy mandát na rozhodování o politice Lužice držel Fred Oelßner. To se lužickosrbská politika ubírala směrem k proměně Lužice na dvojjazyčné území, jazyk byl vyzdvihován jako nejdůležitější komponent etnicity Lužických Srbů. Oelßner svou politikou bojoval proti „německému šovinismu“, zároveň ale důsledně demontoval politického projevy lužickosrbského nacionalismu.¹³⁴ Jak avizoval *Zákon o ochraně práv lužickosrbského obyvatelstva*, měla být lužická srbština rozšířena z rodinné domény do veřejného prostoru a měla se v konečném důsledku vyrovnat komunikační funkci němčině. Byla vypsána nabídka kurzů jazyka pro širokou veřejnost, zvláště pak pro zaměstnance státní správy, kteří měli tuto jazykovou kompetenci získat, aby bylo umožněno komunikovat na úřadech lužickou srbštinou. Tato snaha však narazila nejen na odmítnutí stran potenciálních mluvčích, ale užívání či prosazování lužické srbštiny na veřejnosti dokonce vedla k agresivním reakcím ze strany německého obyvatelstva.

---

¹³¹ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 23.

¹³² Barker, „Sorbische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, 40.

¹³³ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 80–82.

¹³⁴ Ludwig Elle, „Die Genossen sollen auch Auffassungen überprüfen, die die Sprache als Hauptproblem betrachten: Sorbische Sprache als Politikfeld der Domowina in der DDR“, *Lětopis* 55, č.2 (2008): 76, <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=138073> (staženo 19. dubna 2022).

Také vznik dvojjazyčných cedulí, srbských kulturních a vzdělávacích institucí a médií signalizoval, že se východoněmecká vláda na oficiální rovině snaží podporovat postavení Lužických Srbů v majoritně německé společnosti.¹³⁵

Dalším projevem korenizace bylo zapojování příslušníků menšin do administrativy, kterou lze ve východoněmeckém případě sledovat převážně na zacházení se zastřešující lužickosrbskou organizací Domowina. Její dominantní pozice byla sice východoněmeckou vládou uznána a podporovala její činnosti, zároveň ji SED úspěšně inkorporovala do bloku Národní fronty.¹³⁶

Nejvýrazněji se politika korenizace projevovala v koncipování lužickosrbského školství, které bylo jednoznačně nejdůležitějším odvětvím menšinové politiky NDR. A to jak ze středu Lužických Srbů, jelikož skýtalo možnost obnovovat zájem o jazyk a kulturu mladé generaci a upevňovat národnostní uvědomění, tak ze strany vedení východoněmeckého státu, neboť umožňovalo šířit socialistickou ideologii. Proto byla tato oblast hlavním ohniskem menšinové politiky.¹³⁷

5.1.1 Domowina – reprezentace lužickosrbské menšiny ve státní správě

Výrazným aspektem korenizační politiky bylo zapojení zástupců menšin do státní správy. Tato kapitola popíše, jakým způsobem byla státem podporovaná oficiální reprezentace lužickosrbského etnika a jak se vyvíjelo její postavení. Přední lužickosrbská organizace, která je hlavním předmětem v této kapitole, se v letech trvání východoněmeckého státu prostřednictvím svých zástupců otevřeně hlásila k marxismu-leninismu a dávala si za cíl následovat politiku sovětského svazu.¹³⁸

Institucí, která zastávala nejdůležitější funkci a je v této práci často skloňována, je Domowina. Tato organizace, která vznikla původně v roce 1912, aby řídila národní život Lužických Srbů, byla po zákazu činnosti v roce 1937 obnovena znovu v roce 1945.¹³⁹ Cílem této obnovené instituce bylo řešit veškeré životní otázky týkající se Lužických Srbů jak v Horní, tak i Dolní Lužici. Ve smýšlení a koncepci obnovené organizace a jejích členů je

---

¹³⁵ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970*, 71–74.

¹³⁶ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 40.

¹³⁷ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970*, 97.

¹³⁸ Elle, „Ideologie und Domowina in der DDR“, 34.

¹³⁹ Šatava, *Národnostní menšiny v Evropě*, 200.

možné nalézt návaznost na předválečné lužickosrbské národní hnutí. Její tři hlavní představy o poválečné podobě lužickosrbského lidu byly již prezentovány v obecném úvodu.

Rozhodla jsem se v této kapitole věnovat Domowině, jelikož byla nejen jediným lužickosrbským aktérem působícím na poli menšinové politiky v NDR, nýbrž je i dobrým příkladem objektu měnícím se následkem sovětského ideologického vlivu. Je ale třeba zdůraznit již řečené, že tato instituce nevznikla z moci východoněmecké vládnoucí strany, nýbrž jí byla jako již existujícímu uskupení v roce 1945 přiřknuta nová role ve společnosti. Domowina se stala po vzniku východoněmeckého státu jedinou oficiální organizací zastupující lužickosrbské etnikum.¹⁴⁰

Po skončení 2. svět. války se na sovětském okupační zóně začala o srbskou otázku zajímat jako první z politických stran SED (Jednotná socialistická strana Německa)¹⁴¹. (Důvody, proč v tomto směru navazovala na postup sovětského vedení, jsou uvedeny v následující kapitole). Logická cesta k navázání bližšího kontaktu s Lužickými Srby vedla přes Domowinu, organizaci zastupující jejich zájmy, se kterou komunističtí politici navázali spolupráci v Sasku již v roce 1947. Touto spoluprací měla být mimo jiné také posílena komunistická frakce této organizace.¹⁴²

Práce se již věnovala motivům, které vedly východoněmeckou komunistickou stranu ke spolupráci s přední lužickosrbskou organizací. Zájem o spolupráci s SED projevila ale i Domowina, jelikož politika formovaná Sovětským svazem vzbuzovala s ohledem na sdílené „slovanství“ u vedení Domowiny důvěru.¹⁴³ Spojení se „slovanskými bratry“ byla stran lužickosrbské organizace vnímaná a prezentovaná jako jediná logická cesta, kterou se lužickosrbský národ mohl vydat, jinak by byl odsouzen k zániku. Domowina viděla v tomto spojení benefit, neboť si od spolupráce s SED slibovala zavedené společného společenského německo-srbského života. Na základě kooperace se socialistickou stranou Německa došlo mj. k vytvoření a uvedení v platnost *Zákona o ochraně práv lužickosrbského obyvatelstva*.¹⁴⁴ Ideu slovanství, která byla prvotním tmelem pro Domowinu a SED, nahradila koncem

---

¹⁴⁰ Šatava, *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*, 24.

¹⁴¹ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 132.

¹⁴² Dippmann, „The Legal Position of the Lausatian Sorbs in the Second World War“, 67.

¹⁴³ Elle, „Ideologie und Domowina in der DDR“, 32.

¹⁴⁴ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 18.

padesátých let myšlenka společného budování socialismu. Původní myšlenka panslavismu byla odvržena z důvodu jejího škodlivého nacionalistického ladění.¹⁴⁵

V roce 1949 byl Domowině připsán status veřejnoprávního subjektu, což jí umožňovalo a zavazovalo ji k tomu, aby zastupovala lužickosrbské národní zájmy v NDR. Zanedlouho poté ale byly v důsledku událostí v Jugoslávii, (která podporovala autonomii Lužice), výrazně omezeny pravomoci této organizace se zdůvodněním, že někteří její představitelé podněcují nacionalistické tendence.¹⁴⁶ Následně byla organizace zcela integrovaná do vedoucí strany NDR.¹⁴⁷ Aby se totiž mohla podílet na uskutečňování „Srbského zákona“, musela se napojit na její program a přihlásit se k budování socialismu.¹⁴⁸ Tímto spojením byly omezeny její pravomoci a stalo se z ní uspořádání bez politických pravomocí zabývající se kulturou a školstvím.¹⁴⁹ I z tohoto důvodu generace vyrůstající v době socialismu stavěla svou identitu ne na národní jako spíše na ryze kulturní bázi.¹⁵⁰ Po této restrukturalizaci odešli z jádra Domowiny například kněží, kteří nesouhlasili s jejím novým kursem.¹⁵¹

Vznikem NDR byl zaveden též silný demokratický centralismus, který měl posílit kontrolu nad touto organizací „shora“. V důsledku tohoto rozhodnutí proběhla zevrubná kontrola členů a činnosti. Po východoněmeckém povstání v roce 1953 proběhly čistky i v úplném čele organizace, které byly znovu odůvodněny jako nutné kroky v boji proti nacionalismu. Ačkoliv byla Domowina okleštěna o své funkce a kontrolovaná socialistickou stranou, byl její chod z vnitropolitických důvodů udržován. Fungování srbské organizace, ač omezené, mělo kompenzovat selhání v jiných odvětvích menšinové politiky.¹⁵²

Co se týče garance podílení se na politickém životě, jak bylo proklamováno původně, bylo i ta odvolána. Bylo rozhodnuto, že Domowina nesmí do voleb vybírat zástupce podle vlastního uvážení, nýbrž podle požadavků SED, Lužické Srby, kteří byli ve straně.¹⁵³ Členům Domowiny bylo dovoleno kandidovat výhradně pod hlavičkou SED.¹⁵⁴ Po vzoru

---

¹⁴⁵ Elle, „Ideologie und Domowina in der DDR“, 33.

¹⁴⁶ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 36–37.

¹⁴⁷ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 34.

¹⁴⁸ Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 40.

¹⁴⁹ *Ibid.*, 37.

¹⁵⁰ Dietrich Scholz, „Die Assimilation als Bedrohung der sorbischen ethnischen Identität“, 65.

¹⁵¹ Barker, „Kirchenpolitik und ethnische Identität: Das Beispiel der evangelischen Kirche in der DDR“, 276.

¹⁵² Schurmann, *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*, 40–43.

¹⁵³ *Ibid.*, 39.

¹⁵⁴ Kaleta, *Lužičtí Srbové v lidové sněmovně*, 32.

korenizace byli příslušníci lužickosrbské menšiny vyzíváni k tomu, aby se angažovali v obecní a krajské správě. Po vzniku NDR v říjnu 1949 v zastupitelstvech krajů, okresů i obcí na území Lužice působil poměrně vysoký počet Lužických Srbů. Na přelomu padesátých a šedesátých let se se zpřísněním a omezením menšinové politiky tento počet snížil.¹⁵⁵

Domowina se tedy postupně proměňovala ze soběstačné instituce v satelitní orgán SED, vyhraňující se proti srbskému nacionalismu, který měl být postupně zcela vytlačen z povědomí lidí, stejně jako jeho projevy.¹⁵⁶ Ačkoliv byli jako největší nepřátelé a nositelé nacionalismu označeni duchovní, představitelé Domowiny se snažili vyhýbat otevřené konfrontaci s nimi. Spíše usilovali o společnou spolupráci a celkové zapojení vrstev obyvatel s různým pohledem na svět.¹⁵⁷ Církev ale jakékoliv vměšování se do svých zájmů odmítala a Domowinu viděla jako „rudou“ organizaci ohrožující její fungování.¹⁵⁸ Nejvýraznějšími konfliktními tématy mezi kněžími a Domowinou bylo odstraňování křížů ze škol, povinné závádění Jugendweihe nebo i násilná kolektivizace a industrializace.¹⁵⁹

Vrcholný představitel Domowiny Kurt Krejeńc byl členem lidové sněmovny (nejvyššího orgánu NDR) v letech 1949–1973, ale jak už bylo zmíněno, byl volen pod hlavičkou SED a ne Domowiny. Do takto vysokých pozic ale kandidovala jen hrstka Lužických Srbů.¹⁶⁰ Srbský zákon totiž předepisoval zapojení Lužických Srbů jen na komunální a regionální úrovni¹⁶¹, ačkoliv původního návrh zákona, který předložila Domowina obsahoval požadavek, aby bylo v německém parlamentu vždy garantováno místo pro minimálně dva příslušníky lužickosrbského etnika.¹⁶² Mezi lety 1949–1958 byly Lužičtí Srbové ve volebním období lidové sněmovně zastoupeni maximálně třemi kandidáty. Ve volebním období 1958–1963 to pak bylo 6 zástupců.¹⁶³ Celkově během existence NDR působil v lidové sněmovně 28 lužickosrbských poslanců, u některých ale není jejich

---

¹⁵⁵ Ibid., 38.

¹⁵⁶ Elle, „Ideologie und Domowina in der DDR“, 35.

¹⁵⁷ Ibid., 40–42.

¹⁵⁸ Barker, „Kirchenpolitik und ethnische Identität: Das Beispiel der evangelischen Kirche in der DDR“, 275–276.

¹⁵⁹ Michal Nuck, „DDR Zeit“, *Sorabicon.de*,

https://www.sorabicon.de/hsb/kulturlexikon/artikel/prov_zxn_nwb_r3b/ (staženo 20. dubna 2022).

¹⁶⁰ Kaleta, *Lužičtí Srbové v lidové sněmovně*, 63–72.

¹⁶¹ Elle, „60 Jahre Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung“, 192.

¹⁶² Hans J. Schöps, „Mit roter Soße übergossen“, *Spiegel.de*, zveřejněno 27. května 1990,

<https://www.spiegel.de/politik/mit-roter-sosse-uebergossen-a-03a7d4c7-0002-0001-0000-000013500608> (staženo 20. dubna 2022).

¹⁶³ Kaleta, *Lužičtí Srbové v lidové sněmovně*, 90–91.

příslušnost k lužickosrbskému etniku jednoznačná.¹⁶⁴ Jurij Grós reprezentoval Lužické Srby v lidové sněmovně až od osmdesátých let a od roku 1964 zastával funkci prvního tajemníka Domowiny. Stal se tak zásadní postavou lužickosrbského života a lužickosrbské zájmy prosazoval i pomocí spolupráce s ministerstvem vnitra.¹⁶⁵ Grós měl pak hlavní zodpovědnost za celkovou činnost Domowiny,²²³ mimo jiné však také udržoval úzké pracovní kontakty s oddělením pro lužickosrbské otázky na ministerstvu vnitra s prvními místopředsedy v krajích Chotěbuz a Drážďany a s mnoha dalšími institucemi.

Je třeba připomenout, že Domowina nebyla jediným orgánem, který se zabýval organizací života Lužických Srbů. Od ostatních institucí se odlišovala tím, že oficiálně zastupovala lužickosrbskou menšinu. V době rozděleného Německa vzniklo mnoho nových institucí, které měly dohlížet na jednotlivé sféry lužickosrbské otázky. V rámci ministerstva vnitra fungovalo tzv. Abteilung für Sorbenfragen [Oddělení pro srbské otázky]. V krátkém čase činnost tohoto úřadu vyústila ve vznik mnoha kulturních i vzdělávacích institucí, které měly podporovat dvojjazyčnost Lužice a zabraňovat asimilaci.¹⁶⁶ Problém těchto institucí spočíval v tom, že vzhledem k jejich ideologické náplni k nim mnoho lidí nemělo důvěru a jejich činnost se neseťkávala s vysokou odezvou.¹⁶⁷ I v předchozích řádcích popsaná Domowina získala svým spojením s SED přízvisko „rudá“ a musela bojovat s úbytkem členů a skepsí Lužických Srbů.¹⁶⁸

5.1.2 Školství – NDR

Školství mělo na poli menšinové politiky NDR hrát nejdůležitější roli.¹⁶⁹ Tato oblast totiž nabízela mnoho možností, jak podpořit národní uvědomění a posílit pospolitost příslušníků menšiny. Proto členové Domowiny si důsledně zakládali na pečlivém vytvoření systému srbských škol a nenechali se vyřadit z aktivní účasti na tomto procesu. Od konce války bojovali za ideální podobu školství, ačkoliv jim to část vedení SED znesnadňovala a chyběli pedagogové akreditovaní pro výuku na lužickosrbských školách.¹⁷⁰ Nejdůležitějším aspektem vzdělávání v Lužici byla přirozeně výuka jazyka, jelikož lužická srbština byla v té době nejvýraznějším znakem, na základě kterého se Lužičtí Srbové mohli etnicky

---

¹⁶⁴ Ibid., 151.

¹⁶⁵ Kaleta, *Lužičtí Srbové v lidové sněmovně*, 102–103.

¹⁶⁶ Elle, „60 Jahre Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung“, 192.

¹⁶⁷ Scholz, „Die Assimilation als Bedrohung der sorbischen ethnischen Identität“, 65.

¹⁶⁸ Elle, „Ideologie und Domowina in der DDR“, 47–48.

¹⁶⁹ Ibid., 21.

¹⁷⁰ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR*, 104–106.

vyhraňovat, a který patřil k nejcennějším atributům lužickosrbské kultury.¹⁷¹ Cílem tedy bylo vybudovat v Lužici dvojjazyčné školy a tím zvýšit prestiž lužické srbštiny nejen mezi jejími mluvčími, ale i mezi obyvateli Lužice identifikující se jako Němci. Zájem o oblast školství neprojevovala jen lužickosrbská organizace, nýbrž i SED. Straně totiž investice do školství propůjčovala na nejen image aktéra podporující zájmy Lužických Srbů, nýbrž jí tím i umožňovala šířit komunistickou ideologii mezi vyrůstající generací. Co se týče komunistických funkcionářů, snahu o koncipování dvojjazyčné Lužice vyvinul hlavně již vícekrát zmiňovaný konkurent generálního tajemníka strany Waltera Ulbrichta, Fred Oelßner, který byl mezi lety 1952-1958 zodpovědný za lužickosrbskou otázku.¹⁷²

Právě v roce 1952 nabrala východoněmecká menšinová politika celkově po době nejistoty nadějnější směr. I školství v roce 1952 na základě prováděcích předpisů vycházejících ze srbského zákona zažilo pozitivní impuls.¹⁷³ Po tom, co bylo v období od vzniku NDR krátce ohroženo centralistickým přístupem opomíjející veškerá jeho specifika na bilingvním území Braniborska a Saska, se začalo dařit uplatňovat body srbského zákona týkající se práva na výuku jazyka v praxi.¹⁷⁴ Nařízení prosazené tohoto roku na nátlak Domowiny a Freda Oelßnera umožnilo vytvořit lužickosrbské školy, které předtím fungovaly jen výjimečně a na regionální úrovni, na celém území Lužice. Aby se zvýšila efektivita této politiky, ukládalo nařízení srbským žákům povinnost navštěvovat výuku lužické srbštiny.¹⁷⁵ Pomocí těchto změn ve školství mělo být do dvaceti let dosaženo vychování generace bilingvního obyvatelstva,¹⁷⁶ tedy obyvatelstva ovládajícího jak německý, tak i lužickosrbský jazyk. Systém základních škol měl být formován takovým způsobem, aby se výuku lužické srbštiny mohlo účastnit i co nejvíce německých dětí.¹⁷⁷ Ačkoliv byla pro německé žáky výuka lužické srbštiny nepovinná, museli se jí často z kapacitních důvodů účastnit i proti své vůli.¹⁷⁸ Paradoxem školské politiky 50. let podporující dvojjazyčnost byla zvýšená nevráživost a posílení protisrbských tendencí stran většinového obyvatelstva, které tak reagovalo na „vnucování“ tohoto slovanského jazyka.¹⁷⁹

---

¹⁷¹ Elle, „Die Genossen sollen auch Auffassungen überprüfen, die die Sprache als Hauptproblem betrachten: Sorbische Sprache als Politikfeld der Domowina in der DDR“. *Lětopis* 55, č.2 (2008): 76–77.

¹⁷² Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 71–72.

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid., 112.

¹⁷⁵ Ibid., 71–72.

¹⁷⁶ Granata, „The Ethnic "Straight Jacket“, 333.

¹⁷⁷ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 113.

¹⁷⁸ Ibid., 118–119.

¹⁷⁹ Granata, „The Ethnic "Straight Jacket“, 343.

V Lužici byly zřízeny dva typy škol, které měly umožnit aplikaci tohoto nařízení. Školy typu A vnikly v těch částech, kde převládalo lužickosrbské obyvatelstvo. V těchto školách byla jako vyučovací jazyk zavedena (horno- nebo dolno-) lužická srbština. Ve školách typu B, které tvořily většinu, probíhala výuka v němčině a lužická srbština byla ve výukovém plánu jako cizí jazyk. Největší překážku k docílení tohoto plánu představoval nedostatek pedagogů znalých lužické srbštiny. Na tom se ale snažila Domowina pracovat už od konce 2. světové války a efektivně vzdělávat co nejvíce nových učitelů.¹⁸⁰ Další problém spojený s kantory, jejichž většina v Horní Lužici byla praktikujícími katolíky, byla jejich neochota naplňovat politicky-ideologickou výchovu podle představ vedení státu.¹⁸¹

V roce 1958 nastal pak na poli menšinové politiky zlom, reorganizace cílů i personální změny. Stejně tak došlo ke změnám na poli školské politiky. Namísto dříve prosazované dvojjazyčnosti spojené s lužickosrbskou identitou, se cílem německého i lužickosrbského školství mělo stát společné budování socialismu. Lužická srbština měla nadále sloužit jako nástroj pro šíření ideologické kontroly.¹⁸² K posílení politicko-ideologické výchovy, která měla probíhat i mimoškolně, zavazoval od roku 1959 nový zákon *Das Gesetz zur sozialistischen Entwicklung des Schulwesens in der Deutschen Demokratischen Republik* [Zákon o socialistickém vývoji vzdělávání v Německé demokratické republice], na jehož základě mělo být školství ještě silněji centralizováno a sjednoceno. Tento transfer byl pro Lužické dvojjazyčné vzdělávání velkým rizikem, protože neodpovídal jeho mnoha již zmiňovaným specifickým.¹⁸³

Na počátku šedesátých let, kdy byl východoněmecký systém ještě upevněn stavbou Berlínské zdi, přešla výuka přírodovědných předmětů a občanské nauky ve školách v Lužici ve jménu zvýšení kvality do němčiny.¹⁸⁴ Přes všechny protesty a argumenty stavějící se proti změnám školské politiky v Lužici, byla v roce 1964 novým prováděcím předpisem omezena výuka srbštiny. Ten předepisoval, se že lužická srbština ve školách typu B stala nepovinným předmětem, který mohly navštěvovat jen ty děti, jejichž rodiče o to výslovně zažádali.¹⁸⁵

---

¹⁸⁰ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970*, 106-114.

¹⁸¹ *Ibid.*, 137.

¹⁸² Elle, „Die Genossen sollen auch Auffassungen überprüfen, die die Sprache als Hauptproblem betrachten: Sorbische Sprache als Politikfeld der Domowina in der DDR“. *Lětopis* 55, č.2 (2008): 77-78, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=142726> (staženo 18. dubna 2022).

¹⁸³ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970*, 113-114.

¹⁸⁴ Thede Boysen, „Minderheitenschulwesen in Deutschland“, *RdJB Recht der Jugend und des Bildungswesens* 59, č. 1 (2011): 18, doi.org/10.5771/0034-1312-2011-1-12 (staženo 23. dubna 2022).

¹⁸⁵ Granata, „The Ethnic "Straight Jacket"“, 343.

Na podání této žádosti ale bylo vyčleněno tak málo času, že se ani učitelům ani členům Domowiny nepodařilo zorganizovat dostatečnou agitaci k získání rodičů pro myšlenku dalšího vzdělávání v lužické srbštině.¹⁸⁶ Hodiny lužické srbštiny byly přesunuty na odpoledne, což také mnohým žákům zabránilo se jich účastnit a počet žáků klesl na čtvrtinu.¹⁸⁷ Je nutno dodat, že i zde změně zákona přecházely stížnosti z řad rodičů. Kritika povinné výuky lužické srbštiny pocházela stran rodičů německých dětí, které se mnohdy musely učit lužickou srbštinu, ačkoliv je k lužickosrbskému etniku nic nevážalo.¹⁸⁸ Velké procento těchto lidí byli váleční utečenci a vysídlenci, kteří byli se na území Lužice odsunuti po roce 1945.¹⁸⁹ Stížnosti se ozývaly zároveň i z řad rodičů lužickosrbských dětí, kteří výuku lužické srbštiny hodnotili jako zbytečnou a neviděli v ní žádné benefity.¹⁹⁰

Vzhledem k faktu, že lužická srbština na dvojjazyčném území stejně nikdy neměla dosáhnout statusu úředního jazyka, důvody k získávání znalostí v tomto jazyce připadaly mnoha rodičům nelogické.¹⁹¹ Kromě těchto důvodů vedla lidi k odmítání školské politiky i nedůvěra k politice SED jako takové, která pramenila ze špatných zkušeností s kolektivizací či dalšími násilnými zásahy do života občanů NDR. Zpočátku nevěnovaly státní orgány ručící za školství těmto protestům příliš mnoho pozornosti a snažily se přesvědčovat o nezbytnosti znalosti lužické srbštiny, se změnou politického kursu byly stížnosti vyslyšeny a příslušné změny přijaty.¹⁹²

Neúspěch prováděné školské politiky odkryl velkou propast mezi lužickosrbskou elitou a politickými představiteli, kteří přistupovali k etnicitě jako k něčemu abstraktnímu, hodnotovému, co má folklorní charakter a „obyčejnými“ lidmi, kteří měli tendenci o etnické identitě uvažovat jako o něčem, co by jim mohlo přinést hmatatelné výhody do života. Nesouhlas rodičů ale rozhodně nebyl nejdůležitějším důvodem ke změně v přístupu ke dvojjazyčnému školství. Od konce 50. let nebyla přítomnost lužické srbštiny ve veřejném prostoru politicky žádoucí, a ideálem se stalo spíše postupné slučování lužickosrbského etnika s německým obyvatelstvem. Snahy o posilování dvojjazyčnosti a požadavky na účinnější koncipování výuky byly zavrhovány a označovány jako „výrazy srbského

---

¹⁸⁶ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970*, 150.

¹⁸⁷ Boysen, „Minderheitenschulwesen in Deutschland“, 19.

¹⁸⁸ Granata, „The Ethnic "Straight Jacket“, 331.

¹⁸⁹ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970*, 102.

¹⁹⁰ Granata, „The Ethnic "Straight Jacket“, 337.

¹⁹¹ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970*, 137.

¹⁹² Granata, „The Ethnic "Straight Jacket“, 340-343.

nacionalismu“.¹⁹³ Omezením školní výuky lužické srbštiny byly výrazně redukovány komunikační niky Lužických Srbů a jejich jazyk byl zatlačen prakticky výhradně do domény rodiny.¹⁹⁴ Toto platilo spíše o Horní Lužici, v Dolní Lužici se lužická srbština neudržela prakticky ani jako hovorový jazyk.¹⁹⁵

Změnu týkající se německo-lužického školství z roku 1964 je možno uvést v souvislost s výše popsanou reformou školského zákona na území Sovětského svazu. Podobně jako předepisoval článek 19 sovětského školského zákona, menšinový jazyk – v tomto případě lužickou srbštinu – se od této chvíle mohly učit jen ty děti, jejichž rodiče podali oficiální žádost. Vyučování lužické srbštiny bylo často přesunuto na pozdní denní dobu, aby nekolidovalo s regulárními hodinami a tím se ještě snížila jeho oblíbenost.¹⁹⁶ Z tábora protivníků nesouhlasujících s těmito redukcemi bylo slyšet hlasy, že tímto zákonem bude poškozena pověst východního Německa, které se zavazovalo privilegovat skupiny, které trpěly pod nacistickou nadvládou.¹⁹⁷ Srbští funkcionáři a inteligence se obávali, že tento krok posílí asimilační proces, jelikož se rapidně sníží počet žáků učících se lužickou srbštinu.¹⁹⁸ Tyto obavy se částečně naplnily. Problematika jazyka a s ním spojeného školství byla znovu nadnesena v roce 1965, kdy Domowina reagovala na alarmující úbytek mluvčích hlavně mezi mladou generací.¹⁹⁹ Určitého úspěchu pak dosáhli podpůrci dvojjazyčnosti v roce 1968, kdy bylo Domowině uděleno právo svobodně konzultovat s rodiči výhody výuky lužické srbštiny na školách, což bylo předtím zakázáno.²⁰⁰ Ani toto usnesení příliš nezlepšilo situaci ve školství a jen fakticky splňovalo funkci podpory jazyka.²⁰¹

Od konce 60. let nabrala menšinová politika obecně formálnější charakter. Její struktury, které měly zajišťovat podporu lužickosrbštiny skrze školství, se už příliš neměnily. Zároveň ale probíhaly asimilační procesy způsobované industrializací a kolektivizací mající vliv na úbytek mluvčích. Až od začátku sedmdesátých let došlo k opětovné liberalizaci na poli školské politiky. Prací Domowiny došlo k navýšení počtu

---

¹⁹³ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970*, 146.

¹⁹⁴ Boysen, „Minderheitenschulwesen in Deutschland“, 19.

¹⁹⁵ Walde, „Wie man seine Sprache hassen lernt“, 373.

¹⁹⁶ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970*, 154–155.

¹⁹⁷ Granata, „The Ethnic "Straight Jacket“, 342.

¹⁹⁸ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970*, 81.

¹⁹⁹ Elle, „Die Genossen sollen auch Auffassungen überprüfen, die die Sprache als Hauptproblem betrachten“, 79.

²⁰⁰ Edmund Pech a Peter Kunze, „Zur Entwicklung des sorbischen Schulwesens in der Oberlausitz von den Anfängen bis zur Gegenwart“, *LĚTOPIS. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur*, č. 1 (2009): 28, <https://www-ccool-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=228523> (staženo 19. března 2022).

²⁰¹ Boysen, „Minderheitenschulwesen in Deutschland“, 19.

žáků účastnících se výuky lužické srbštiny a celkově se situace pro zvyšování prestiže tohoto jazyka optimalizovala, jelikož se objevila mj. nabídka letních jazykových táborů či jazykové olympiády a počty žáků navštěvujících výuku lužické srbštiny až do konce osmdesátých let neklesaly, nýbrž dokonce i stoupaly.²⁰² Hodinová dotace lužické srbštiny na B školách ale nebyla dostatečná a do konce 80. let nebyl vyvinutý žádný revoluční koncept pro výuku jazyka na školách v Lužici. Tím pádem nepřesahovala Lužická Srbština jazykovou doménu rodiny a stále se vytrácela.²⁰³

---

²⁰² Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 157–158.

²⁰³ Pech a Kunze, „Zur Entwicklung des sorbischen Schulwesens in der Oberlausitz von den Anfängen bis zur Gegenwart“, 27.

5.2 Politika asimilace: industrializace a kolektivizace v Lužici

Tato krátká závěrečná kapitola nemá ambici popsat to, jak probíhala industrializace a kolektivizace v Lužici ani představit jejich konkrétní formy. K této tématice je možné najít obsáhlou studii např. v knize od Edmunda Pecha, o jejíž závěry se opírá i tato závěrečná kapitola. Pokusí se ale zachytit spojitost těchto dvou jevů s asimilací. Jak bylo zmíněno několikrát v předchozích kapitolách, zastávala vedle rozvoje jazyka a participace na politickém životě v menšinové politice důležitou pozici socialistická modernizace ztělesněná industrializací a kolektivizací, která byla zodpovědná za jakousi neoficiální a plíživou asimilaci. Proč jsou tyto dva fenomény viděny touto perspektivou? Území Lužice se v polovině 50. let stalo klíčovým teritoriem pro těžbu hnědého uhlí NDR a s vybudováním obřího průmyslového závodu Schwarze Pumpe, vznikly i ubytovací kapacity pro pracovníky těchto zařízení. Ve spojitosti se vznikem tohoto objektu se objevila snaha zavést lužickou srbštinu do „jazyka dělníků“, která ale vzápětí ztroskotala a užívání tohoto jazyka pokleslo i u původně bilingvních mluvčích. Hnědouhelný průmysl, který byl nejdůležitějším zdrojem energie východoněmeckého státu²⁰⁴, dal vzniknout velkému počtu pracovních míst a do Lužice na tento popud migrovalo mnoho dělníků z celého Německa. Tato migrace, v jejímž důsledku přibylo i mnoho německy mluvících žáků ve dvoujazyčných školách, vypuzovala lužickou srbštinu z veřejného prostoru.²⁰⁵ Další doslova ničivý aspekt spojený s industrializací, byla likvidace mnoha lužickosrbských vesnic, které stály na hnědouhelných pánvích. Jejich obyvatelé byli nuceni přesídlit do měst, kde neexistovaly podmínky vhodné pro udržení si etnických specifik.²⁰⁶

Nucené vytváření jednotných zemědělských družstev, vyhlášené v roce 1952 SED, zasáhlo lužickosrbskou populaci dost zásadně, jelikož ta sestávala převážně ze sedláků a lidí majících hospodářství. Nově zavedené zemědělské struktury zlikvidovaly nejen doposud praktikovanou formu zemědělství, nýbrž i lužickosrbskou pospolitost.²⁰⁷ Rodinné zemědělské podniky totiž byly jedním z posledních nik, kde byla lužickosrbština aktivně používána. I proto se Lužičtí Srbové proti kolektivizaci energicky bránili. Nucené vstupování do zemědělských družstev nabralo na intenzitě znovu v roce 1958, kdy bylo rozhodnuto o kompletní kolektivizaci. V této fázi, ve které Domowina agitovala pro vstup

---

²⁰⁴ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 168.

²⁰⁵ Barker. „Sorbische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, 51.

²⁰⁶ *Ibid.*, 42.

²⁰⁷ Pech, *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970*, 238–241.

sedláků do jednotných zemědělských družstev LPG, došlo k velkému rozkolu mezi touto organizací a „obyčejnými“ lužickými Srby, což znamenalo tento vztah na dlouhou dobu.²⁰⁸

Těmito změnami byla silně napadena sociální struktura lužickosrbského etnika, což mělo za následek vytrácení se rodinných a společenských vazeb. A to následně vedlo k mizení kulturních zvyklostí a jazykových znalostí. Tyto tendence probíhaly paralelně se státní podporou lužickosrbské menšiny tvořící tak jakýsi protimluv v celkovém efektu východoněmecké menšinové politiky.

---

²⁰⁸ Barker. „Sorbische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“, 41.

Závěr

Menšinová politika Německé demokratické republiky, která byla směřována na Lužické Srby, jakožto jedinou menšinu zastoupenou ve východním Německu, je mnohými autory označovaná jako příklad aplikace leninské národnostní politiky. Důvody, proč byl zrovna tento model zvolen pro zacházení s lužickosrbskou populací souvisely s vlivem Sovětského svazu na země východního bloku, který byl v případě Východního Německa zesílen vznikem Sovětské okupační zóny po 2. světové válce. Sovětská administrativa započala podpůrnou politiku vůči Lužickým Srbům s ohledem na sovětský etnický model a z něho vycházející leninskou národnostní politiku bezprostředně v poválečném období. Tato oblast totiž nabízela Sovětskému svazu možnost distancovat se od Západního Německa, který byl SSSR označován za pokračovatele nacistického režimu. SED a následně i Východoněmecká vláda ponechala lužickosrbskou otázku ve své agendě z několika důvodů. Nejenže podléhala vlivu SSSR, nýbrž viděla v lužickosrbské etnické skupině potenciální voliče, které si chtěla svou pozitivní politikou získat. Institucionalizace života lužickosrbské populace zároveň nabízela způsob, jak usměrnit její možný separatismus, který byl patrný hlavně v bezprostředně poválečné době v požadavku artikulovaným představiteli Domowiny ustanovit Lužici samostatným teritoriem.

Uplatňování leninské národnostní politiky bylo v roce 1948 oficiálně formulované v srbském zákoně a následně přijato do Ústavy NDR. Tímto zákonem inscenovaná korenizační politika, která měla potlačit německý šovinismus a rozvinout etnickou identitu Lužických Srbů skrze podporu jejich jazyka, kultury a politického zastoupení, byla uplatňovaná prakticky jen do konce 60. let. Poté prošlo politické směřování NDR změnou a menšinová politika byla podřízena budování socialismu. Tento zlom a odklon od politiky korenizace bylo možné sledovat převážně v nešetrných zásadách do menšinového školství. Ty zasadily rozvoji lužickosrbského etnika. velkou ránu, vzhledem k tomu, že menšinové školství bylo stěžejní oblastí nejen pro SED tak i pro Domowinu, organizaci zastřešující lužickosrbskou menšinu. Prováděcím předpisem z roku 1964 vycházející ze školského zákona z roku 1959, byla zrušena povinná výuka lužické srbštiny na dvojjazyčných školách a odstartoval se tak rapidní úbytek aktivních i pasivních mluvčích lužickosrbštiny. Zde lze vysledovat paralelu k událostem ve školství Sovětského svazu, kde k tomu opatření na úkor leninské národnostní politiky stavící na piedestal převážně rozvoj menšinových jazyků, došlo v roce 1958.

Kromě podpory školství lze ve východním Německu vysledovat i určitou snahu posílit zastoupení lužickosrbské populace ve správě státu. Činnost Domowiny byla obnovena již v rámci Sovětské okupační zóny v roce 1946, a následně byla uznána její funkce jako instituce zastupující národnostní zájmy Lužických Srbů v rámci politické krajiny NDR. Domowině byly ale vzápětí odebrány jakákoliv politické pravomoci a spektrum činností omezeno jen na oblast kultury a školství. Lužickosrbská organizace spadala pod přímou kontrolu SED, v této oblasti se tedy o příliš zdařilé menšinové podpoře mluvit nedá. Absence „korenizačních snah“ v této oblasti je možná sledovat i v malém počtu zastoupení příslušníku lužickosrbského etnika v nejvyšším správním orgánu NDR. Obecně lze lužickosrbské administrativní zastoupení považovat spíše za formalitu, jelikož Domowina byla v průběhu let byla strany zcela inkorporována do SED.

Dá se tedy říci, že paralelu mezi menšinovou politikou NDR a leninskou národnostní politikou lze vysledovat v období mezi lety 1952-1958. Poté následuje, stejně jako v Sovětském svazu, odklon od tohoto pojetí ke stále větší koncentraci na socialistické, a ne národnostní zrovnoprávnění.

Dávat menšinovou NDR do kontextu leninské národnostní politiky po dobu celého jejího trvání, a nejen tuto krátkou epochu v 50. letech, je možné jen pokud odhlédneme od korenizace a zaměříme se na cíl leninské národnostní politiky jako celku. Tím bylo vyprázdnění pojmu etnicity, zredukování jeho významu jen na folklor, absence projevů politického nacionalismu a spojení národů. V postupném omezování pravomocí lužickosrbské organizace, kulturní autonomie menšiny a zvýhodňování německého jazyka na úkor lužické srbštiny, doplněno o ničivé následky industrializace a kolektivizace v Lužici, lze tyto „odnárodňovací“ tendence v menšinové politice východoněmeckého státu opravdu nalézt.

Menšinovou politiku je zajímavé sledovat i v dalších zemích východního bloku. Právo všech národností na výuku v rodném jazyce a péči o mateřský jazyk je možné nalézt např. v Ústavě Maďarské lidové republiky z roku 1949. Ve znovusjednoceném Německu patří Lužičtí Srbové k jedné ze čtyř státům uznávaných národnostních menšin. Část institucí vytvořených v období existence NDR nadále funguje. Také tradice a zvyky jsou obyvateli Lužice stále udržovány, a i mladí lidé se zapojují do jejich uskutečňování. Je ale otázka, zda tyto folklorní projevy budou v budoucnu stačit k vymezení se proti většinové společnosti a zachování si etnické identity.

Summary

The aim of this thesis is to discover in which aspects of minority policy towards Lusatian Sorbs of the German Democratic Republic can be found the influence of Lenin's national policy. With regard to the primordial understanding of the ethnicity in the Eastern Block the thesis observes the national policy of the Soviet Union and GDR. It focuses on "korenization", a policy concept invented by Lenin, which should help the development of minorities in the fields of language, culture, and government. It is noted that the long-term goal of this policy was to render the concepts of ethnicity and nation meaningless and to reach socialist internationalism. The fact that the East German government adopted the course of the Soviet administration can be seen as an explanation for the "importation" of Leninist ethnic policy into the GDR. The state support of ethnic minorities also allowed the East German state to promote a socialist state system and to set itself apart from West Germany, which the government branded as a fascist state. The korenization in the GDR can be observed between the years 1952–1958, when the Socialist Unity Party of Germany together with the Lusatian-Sorbian organization Domowina supported the idea of a bilingual Lusatia, with Lusatian Sorbian as a primary language in schools, cultural institutions etc. After this period, the intentions of minority policy were overshadowed by building socialism. The minority policy of the GDR, supplemented by industrialization and collectivization, has achieved the Lusatian-Sorbian ethnic identity losing its relevance and being preserved exclusively as a form of folklore.

Seznam použitých zkratk

ČSR – Československá republika

GDR – German Democratic Republic

LPG – Landwirtschaftliche Produktionsgenossenschaft [Jednotné zemědělské družstvo]

NDR – Německá demokratická republika

SED – Sozialistische Einheitspartei Deutschlands [Sjednocená socialistická strana Německa]

SSSR – Svaz sovětských socialistických republik

Použitá literatura

Primární zdroje

Internetové zdroje

Kotissek, Wolfgang. „Sorbisches Trachtengebiet mit der Verteilung der vier noch täglich getragenen Trachten“. Verein Sorbischer Kulturtourismus, <http://www.tourismus.sorben.com/dokumenty/gebietdt.htm> (staženo 19. dubna 2022).(obrázek 1)

Minderheitensekretariat.de. „Wen vertreten wir?: Die Lausitzer Sorben“. <https://www.minderheitensekretariat.de/wen-vertreten-wir/die-lausitzer-sorben>. (staženo 10. března 2022).

Sachsen.de. „Sorben“. Vydává Die Sächsische Staatsministerin für Kultur und Tourismus, Dresden, <https://www.sorben.sachsen.de/> (staženo 10.3.2022).

Legislativní dokumenty

Die Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik (6. dubna 1968, znění ze 7.října 1974). In: documentArchiv.de, <http://www.documentArchiv.de/ddr/verfddr.html> (staženo 24. dubna 2022).

Die Verfassung der Deutschen Demokratischen Republik (7. října 1949). In: documentArchiv.de, <http://www.documentArchiv.de/ddr/verfddr1949.html> (staženo 24. dubna 2022).

Sekundární zdroje

Monografie a sborníky

Bahenský, František. *Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR*. Praha: Akademie věd České republiky, Etnologický ústav, 2010.

Barker, Peter. „Kirchenpolitik und ethnische Identität: Das Beispiel der evangelischen Kirche in der DDR.“ In *Die DDR in Europa – zwischen Isolation und Öffnung*. ed Heiner Timmermann. Münster: Lit Verlag, 2005, 269–279.

Bromlej, Julian V. *Etnos a etnografia*. Bratislava: Veda, 1980.

Elle, Ludwig. „Das Volk der Sorben in Deutschland“. In *Rechte nationaler Minderheiten : Ethische Begründung, rechtliche Verankerung und historische Erfahrung*. ed. Heiner Bielefeldt a Jörg Lüer. Bielefeld: Transcript Verlag, 2015, 152–165.

Eriksen, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2012.

Gauß, Karl Markus. *Vymírající Evropané*. Praha: Vitalis, 2003.

Kaleta, Petr. *Lužičtí Srbové v lidové sněmovně. Nástin politického života v srbské Lužici v době NDR*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017.

Pech, Edmund. *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949–1970: Anspruch und Wirklichkeit*. Bautzen: Domowina-Verlag, 1999.

Retka, Tomáš. „Národnostní politika v Sovětském svazu na příkladu Střední Asie“. In: *Orientalia antiqua nova XX*. ed. Pecha Lukáš. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020, 209–223, <http://hdl.handle.net/11025/42355> (staženo 15.dubna 2022).

Schurmann, Peter. *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*. Bautzen: Domowina-Verlag, 2016.

Schurmann, Peter. „Die Niedersorben eine Minderheit innerhalb der sorbischen Minderheit?“. In *Über Dualismen hinaus: Regionen-Menschen-Institutionen in hybridologischer Perspektive*. ed. Elka Tschernokoshewaa a Fabian Jacobs. Münster: Waxman Verlag, 2013.

Šatava, Leoš. *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*. Praha: Nakladatelství Epoque, 2020.

Šatava, Leoš. *Národnostní menšiny v Evropě: Encyklopedická příručka*. Praha: Železný, 1994.

Tishkov, Valerii Aleksandrovich. *Ethnicity, Nationalism and Conflict in and After the Soviet Union: The mind aflame*. London: Sage Publications Inc, 1997.

Stalin, Josif Vissarionovič. *Marxismus a národnostní a koloniální otázka*. Praha: Svoboda, 1945.

Toivanen, Reeta. *Minderheitenrechte als Identitätsressource?: die Sorben in Deutschland und die Saamen in Finnland*. Münster: LIT Verlag, 2001.

Walde, Martin. „Wie man seine Sprache hassen lernt: Überlegungen zum deutsch-sorbischen Konfliktverhältnis in Schule, Kirche und Medien. In *Minderheiten als Mehrwert: Schriften des Collegium PONTES*. ed. Matthias T. Vogt, Jan Sokol, Dieter Bingen, Jürgen Neyer a Albert Löhr. Görlitz: Peter Lang Verlag, 2010. 365–401. (staženo 28. března 2020).

Články

Barker, Peter. „Sorbische Interessen, die DDR und der Kalte Krieg (1945–1971)“. *LĚTOPIS. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur. Časopis za řeč, stawizny a kulturu Łužiskich Serbow*, č. 2 (2009): 29–43, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=120873> (staženo 28. března 2020).

Bassin, Mark. „Nurture is nature: Lev Gumilev and the Ecology of Ethnicity“. *Slavic Review* 68, č. 4 (2009): 872–897, <https://www.jstor.org/stable/25593793> (staženo 23. dubna 2022).

Bilinsky, Yaroslav. „The Soviet Education Laws of 1958–9 and Soviet Nationality Policy“. *Soviet Studies* 14, č.2 (1962): 138–157, <https://doi.org/10.1080/09668136208410313> (staženo 12. ledna 2020).

- Boysen, Thede. „Minderheitenschulwesen in Deutschland“. *RdJB Recht der Jugend und des Bildungswesens* 59, č. 1 (2011): 12–29, doi.org/10.5771/0034-1312-2011-1-12 (staženo 23. dubna 2022).
- Brubaker, Rogers. „Nationhood and the national question in the Soviet Union and post-soviet Eurasia: An institutional account“. *Theory and Society* 23, č. 1 (únor 1994): 47–78, <https://www.jstor.org/stable/657812> (staženo 10. ledna 2022).
- Dippmann, Klaus J. „The Legal Position of the Lusatian Sorbs since the Second World War“. *The Slavonic and East European Review* 53, č. 130 (leden 1975): 62–77, <https://www.jstor.org/stable/4206983> (staženo 12. ledna 2022).
- Dippmann, Klaus J. „Die slawische Volksgruppe in der DDR: Zur heutigen Lage der Sorben“. *Osteuropa* 23, č. 7 (červenec 1973): 522–530, <https://www.jstor.org/stable/44904065> (staženo 12. ledna 2022).
- Elle, Ludwig. „Die Genossen sollen auch Auffassungen überprüfen, die die Sprache als Hauptproblem betrachten: Sorbische Sprache als Politikfeld der Domowina in der DDR“. *Lětopis* 55, č.2 (2008): 76. <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=138073> (staženo 19. dubna 2022).
- Elle, Ludwig. „Ideologie und Domowina in der DDR“. *LĚTOPIS. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur. Časopis za řeč, stawizny a kulturu Łužiskich Serbow*, č. 1 (2010): 32–49. <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=88017> (staženo 12. ledna 2022).
- Elle, Ludwig. „Unter staatlichem Schutz: Die Sorben und die deutsche Minderheitenpolitik.“ *Osteuropa: Minderheiten in Osteuropa: Ansprüche, Rechte, Konflikte* 57, č. 11 (listopad 2007): 195–209, <https://www.jstor.org/stable/44934121> (staženo 15. dubna 2022).
- Elle, Ludwig. „60 Jahre Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung“. *Europäisches Journal für Minderheitenfragen*, (srpen 2008): 191–194, <https://web.p.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=fe1564c3-dc90-4e2c-977d-afbe5fcbd7df%40redis> (staženo 12. ledna 2022).
- Feest, David a Heidi Hein-Kircher. „National Minorities in the Soviet Bloc after 1945: New Historical Research in Micro- and Regional Studies“. *Region* 6, č. 1 (2017): 1–10, <https://www.jstor.org/stable/26377358> (staženo 13. března 2022).
- Foy, Todd a Carmen Thiele. „The Legal Status of the Sorbian Minority in the Federal Republic of Germany“. *International Journal on Minority and Group Rights* 4, č.1 (1996): 41–77, <https://www.jstor.org/stable/24674577> (staženo 12. ledna 2022).
- Granata, Cora A. „The Ethnic "Straight Jacket": Bilingual Education and Grassroots Agency in the Soviet Occupied Zone and German Democratic Republic, 1945-1964“. *German Studies Review* 29, č.2 (2006): 331–346, <https://www.jstor.org/stable/27668038> (staženo 12. ledna 2022).
- Hartel, Hans. „Strategie und Taktik der leninistischen Nationalitätenpolitik“, *Comparative Southeast European Studies* 11, č. 4/5 (květen 1962): 41–44, <https://doi.org/10.1515/soeu-1962-114-501> (staženo 15. dubna 2022).
- Horálek, Adam. „Tři přístupy k pupkům národů: Primordialisticko-modernistický diskurz prizmatem aktivity a objektivit etnicity“. *Český lid* 99, č.1 (2012): 23–43, <https://www.jstor.org/stable/42640450> (staženo 23. dubna 2022).
- Hübschmannová, Milena. „Jazyková politika Sovětského svazu: Některá teoretická

východiska sovětské sociolingvistiky a jejich možná aplikace v ČSSR.“ *Sociologický časopis* 9, č.3 (1973): 259–280, <https://www.jstor.org/stable/41128615> (staženo 15. dubna 2022).

Chládek, Vlastimil. „Proletářský a socialistický internacionalismus – jeho ekonomické kořeny a zdroje“. In *Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. G, Řada sociálněvědná* 32, č. G27 (1983): 25–40, https://digilib.phil.muni.cz/bitstream/handle/11222.digilib/111243/G_Sociologica_27-1983-1_3.pdf?sequence=1 (staženo 12. března 2022).

Kalniņš, Brūno. „The position of minorities in the Soviet Union“. *Bulletin of Baltic Studies* 2, č. 8 (1971): 3–9, <https://www.jstor.org/stable/43211592> (staženo 15. dubna 2022).

Kochanek, Hildegard. „Die Ethnienlehre Lev N. Gumilevs: Zu den Anfängen neu-rechter Ideologie-Entwicklung im spätkommunistischen Rußland“. *Osteuropa* 48, č. 11/12 (listopad/prosinec 1998): 1184–1197, <https://www.jstor.org/stable/44917279> (staženo 23. dubna 2022).

Norberg, Madlena. „Die Sorben zwischen Sprachpolitik und Nationalismus“, *Slovo: Journal for Slavic languages and literature* 43, (1994), 73–92, <http://swepub.kb.se/bib/swepub:oai:DiVA.org:uu-163967?tab2=abs> (staženo 15. dubna 2022).

Nuck, Michal. „DDR-Zeit“. *Sorabicon.de*. https://www.sorabicon.de/hsb/kulturlexikon/artikel/prov_zxn_nwb_r3b/ (staženo 20. dubna 2022).

Pastor Thomas. „Sorbengesetze“. *Sorabicon.de*. https://www.sorabicon.de/kulturlexikon/artikel/prov_y1d_lsj_r3b/ (staženo 7. ledna 2022).

Pech, Edmund a Peter Kunze. „Zur Entwicklung des sorbischen Schulwesens in der Oberlausitz von den Anfängen bis zur Gegenwart“. *LĚTOPIS. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur*, č. 1 (2009): 3–30, <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=228523> (staženo 19.3.2022).

Phinney, Archie. „Racial minorities in the Soviet Union“. *Pacific Affairs* 8, č.3 (1935): 321–327, <https://www.jstor.org/stable/2751475> (staženo 15. dubna 2022).

Scholz, Dietrich. „Die Assimilation als Bedrohung der sorbischen ethnischen Identität“. *LĚTOPIS. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur. Časopis za řeč, stawizny a kulturu Łužiskich Serbow* 62, č.2 (2015): 61–66.

Schöps, Hans J. „Mit roter Soße übergossen“. *Spiegel.de*, zveřejněno 27. května 1990, <https://www.spiegel.de/politik/mit-roter-sosse-uebergossen-a-03a7d4c7-0002-0001-0000-000013500608> (staženo 20. dubna 2022).

Silver, Brian D. „The Status of National Minority Languages in Soviet Education: An Assessment of Recent Changes“. *Soviet Studies* (Taylor & Francis, Ltd) 26, č. 1 (1974): 28–40, <https://www.jstor.org/stable/150967> (staženo 12. ledna 2022).

Tuminez, Astrid S. „Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union“. *Journal of Cold War Studies* 5, č. 4 (podzim 2003): 81–136, <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26925339> (staženo 11. března 2022).

Teze bakalářské práce

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE	
Jméno:	Magdaléna Stodolová
E-mail:	86491820@fsv.cuni.cz
Studijní obor:	Česko-německá studia
Semestr a školní rok zahájení práce:	ZS 2021/2022
Semestr a školní rok ukončení práce:	LS 2022
Vedoucí bakalářského semináře:	doc. PhDr. Tomáš Nigrin, Ph.D.
Vedoucí práce:	Mgr. Ondřej Klípa, Ph.D.
Název práce:	Menšinová politika vůči Lužickým Srbům v NDR
Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):	Tématem bakalářské práce je menšinová politika vůči Lužickým Srbům v Německé demokratické republice. Cílem práce je zjistit, jaké aspekty leninské národnostní politiky lze nalézt ve východoněmeckém modelu menšinové politiky směřovaném na lužickosrbskou etnickou skupinu. Práce nejprve krátce představuje, kdo jsou Lužičtí Srbové a popisuje jejich měnící se postavení ve dvacátém století. Poté uvádí definici etnicity a dalších důležitých pojmů od norského antropologa T.H. Eriksena. V návaznosti na to popisuje přístup k etnicitě v Sovětském svazu a ve NDR. Následně představuje nejdůležitější aspekty sovětské národnostní politiky s důrazem na korenizaci, která byla důležitou součástí leninské národnostní politiky. Stejně tak představuje národnostní politiku v NDR a zkoumá uplatnění leninské národnostní politiky ve školství v Lužici a v činnosti organizace Domowina.
Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):	Rozhodla jsem se v titulu více akcentovat zaměření na Lužické Srby, proto jsem v názvu vynechala zmínku o leninské národnostní politice. Zúžila jsem celkově zkoumanou problematiku jen na odvětví, která jsou předmětem leninské národnostní otázky a ve kterých se projevovala tzv. korenizace. Zároveň jsem se na začátku práce uvedla definici etnicity, jelikož tento pojem je pro zkoumání menšin stěžejní. Národnostní politiku vztahující se na lužickosrbskou etnickou skupinu jsem se rozhodla demonstrovat jen na dvou hlavních oblastech: školství a zapojení ve státní správě. Industrializaci a kolektivizaci pak zmiňuji spíše jen okrajově pro pochopení problematiky.
Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):	Úvod Kdo jsou Lužičtí Srbové? Vývoj postavení lužickosrbské menšiny ve 20. století Etnicita Národnostní politika SSSR Národnostní politika NDR Závěr
Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):	1. Bahenský, František. Národnostní politika na teritoriu bývalého SSSR. Praha: Akademie věd České republiky, Etnologický ústav, 2010. 2. Barker, Peter. „Kirchenpolitik und ethnische Identität: Das Beispiel der evangelischen Kirche in der DDR.“ In Die DDR in Europa – zwischen Isolation und Öffnung. ed Heiner Timmermann. Münster: Lit Verlag, 2005, 269-279. 3. Bassin, Mark. „Nurture is nature: Lev Gumilev and the Ecology of Ethnicity“. Slavic Review 68, č. 4 (2009): 872-897, https://www.jstor.org/stable/25593793 (staženo 23. dubna 2022). 4. Bilinsky, Yaroslav. „The Soviet Education Laws of 1958-9 and Soviet Nationality Policy“. Soviet Studies 14, č.2 (1962): 138-157, https://doi.org/10.1080/09668136208410313 (staženo 12. ledna 2020).

5. Brubaker, Rogers. „Nationhood and the national question in the Soviet Union and post-soviet Eurasia: An institutional account“. *Theory and Society* 23, č. 1 (únor 1994): 47-78, <https://www.jstor.org/stable/657812> (staženo 10. ledna 2022).
6. Dippmann, Klaus J. „The Legal Position of the Lusatian Sorbs since the Second World War“. *The Slavonic and East European Review* 53, č. 130 (leden 1975): 62-77, <https://www.jstor.org/stable/4206983> (staženo 12. ledna 2022).
7. Elle, Ludwig. „Ideologie und Domowina in der DDR“. *LĚTOPIS. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur. Časopis za rěč, stawizny a kulturu Łužiskich Serbow*, č. 1 (2010): 32-49. <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=88017> (staženo 12. ledna 2022).
8. Elle, Ludwig. „60 Jahre Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung“. *Europäisches Journal für Minderheitenfragen*, (srpen 2008): 191-194, <https://web.p.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=fe1564c3-dc90-4e2c-977d-afbe5fcbd7df%40redis> (staženo 12. ledna 2022).
9. Eriksen, Thomas Hylland. *Etnicita a nacionalismus: antropologické perspektivy*. Praha: Sociologické nakladatelství SLON, 2012.
Gauß, Karl Markus. *Vymírající Evropané*. Praha: Vitalis, 2003.
10. Foy, Todd a Carmen Thiele. „The Legal Status of the Sorbian Minority in the Federal Republic of Germany“. *International Journal on Minority and Group Rights* 4, č.1 (1996): 41-77, <https://www.jstor.org/stable/24674577> (staženo 12. ledna 2022).
11. Granata, Cora A. „The Ethnic "Straight Jacket": Bilingual Education and Grassroots Agency in the Soviet Occupied Zone and German Democratic Republic, 1945-1964“. *German Studies Review* 29, č.2 (2006): 331-346, <https://www.jstor.org/stable/27668038> (staženo 12. ledna 2022).
12. Kaleta, Petr. *Lužičtí Srbové v lidové sněmovně. Nástin politického života v srbské Lužici v době NDR*. Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, 2017.
13. Pech, Edmund. *Die Sorbenpolitik der DDR, 1949-1970: Anspruch und Wirklichkeit*. Bautzen: Domowina-Verlag, 1999.
14. Phinney, Archie. „Racial minorities in the Soviet Union“. *Pacific Affairs* 8, č.3 (1935): 321-327, <https://www.jstor.org/stable/2751475> (staženo 15. dubna 2022).
15. Retka, Tomáš. „Národnostní politika v Sovětském svazu na příkladu Střední Asie“. In: *Orientalia antiqua nova XX*. ed. Pecha Lukáš. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2020, 209-223, <http://hdl.handle.net/11025/42355> (staženo 15. dubna 2022).
16. Scholz, Dietrich. „Die Assimilation als Bedrohung der sorbischen ethnischen Identität“. *LĚTOPIS. Zeitschrift für sorbische Sprache, Geschichte und Kultur. Časopis za rěč, stawizny a kulturu Łužiskich Serbow* 62, č.2 (2015): 61-66.
17. Schurmann, Peter. *Sorbische Interessen und staatliche Minderheitenpolitik in der DDR*. Bautzen: Domowina-Verlag, 2016.
18. Schurmann, Peter „Die Niedersorben eine Minderheit innerhalb der sorbischen Minderheit?“. In *Über Dualismen hinaus: Regionen-Menschen-Institutionen in hybridologischer Perspektive*. ed. Elka Tschernokoshewaa a Fabian Jacobs. Münster: Waxman Verlag, 2013.
19. Šatava, Leoš. *Lužičtí Srbové na přelomu 20./21. století*. Praha: Nakladatelství Epocha, 2020.
20. Tishkov, Valerii Aleksandrovich. *Ethnicity, Nationalism and Conflict in and After the Soviet Union: The mind aflame*. London: Sage Publications Inc, 1997.
21. Tuminez, Astrid S. „Nationalism, Ethnic Pressures, and the Breakup of the Soviet Union“. *Journal of Cold*

War Studies 5, č. 4 (podzim 2003): 81-136, <https://www.jstor.org/stable/10.2307/26925339> (staženo 11. března 2022).

Podpis studenta a datum
Magdaléna Stodolová 27. dubna 2022

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Přílohy

Příloha č. 1: Znění *Zákona o ochraně práv lužickosrbského obyvatelstva* (články zákona)

1. Gesetzlicher Schutz und Förderung der Sprache und Kultur (§ 1). [Právní ochrana a podpora jazyka a kultury]
2. Einrichtung von sorbischen Grund- und Weiterbildenden Schulen (§ 2). [Zřízení lužickosrbských základních a vyšších stupňů škol]
3. Zulassung der Minderheitensprache bei Behörden und Verwaltung (§ 3). [Zavedení používání jazyka menšiny na úřadech a správních orgánech]
4. Einbeziehung von Sorben in die kommunalen u. regionalen Verwaltung (§ 4). [Zapojení Lužických Srbů do komunální a regionální politiky]
5. Schaffung einer staatlich finanzierten u. relativ autonomen Kulturverwaltung (§ 5). [Zřízení státně financované a relativně autonomní kulturní správy]
6. Verpflichtung aller regionalen Behörden Kulturinteressen zu fördern (§ 6). [Závazná podpora kulturních zájmů stran úřadů]

Zdroj: Elle, Ludwig. „60 Jahre Gesetz zur Wahrung der Rechte der sorbischen Bevölkerung“. *Europäisches Journal für Minderheitenfragen*, (srpen 2008): 192, <https://web.p.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=fe1564c3-dc90-4e2c-977d-afbe5fcbd7df%40redis> (staženo 12. ledna 2022).